

AKTØR I EGEN FREMTID

Samtaler med barnefamilier på asylmottak

Første utgave, første opplag, 2012

Copyright © UDI/Lent AS

Tekst og design: Lent AS (www.lent.no) v/Anne Ma Tveito & Eivind Nilsen

Foto: UDI/Nora Lie

Hvis du har spørsmål i tilknytning til veilederen, kan du ta kontakt med UDI.

Bidragstere:

Det er mange som har vært involvert i utviklingen av denne veilederen. Lent har stått for selve utviklingen, men vi ville ikke klart det uten alle dere som har bidratt. Derfor har vi lyst til både å nevne og å takke dere her:

- Arbeidsgruppe i UDI:** Den interne arbeidsgruppen i UDI har sikret faglig forankring og har bidratt til oppdatert kunnskap om returarbeid. Bente Astad og Gro Anna Persheim har vært våre hovedkontakter, og fortjener enn særlig takk!
- Ressursgruppe:** Ressursgruppen har bestått av syv mottaksansatte fra syv ulike mottak: Nome mottak, Heiane mottak, Bærum mottaksenter, Nustadbo mottak, Haugaland mottak og Sunndal mottak. De ansatte har bidratt med ideer, tilbakemeldinger på arbeidet og vurdering av pilotutgaven. Takk for hjelpen med forankring av veilederen i praksisfeltet.
- Sana asylmottak:** Vi har også fått hjelp av Sana asylmottak. De ga oss muligheten til å observere en retursamtale, og de hjalp til med å teste pilotutgaven. Takk til mottaksleder Ragnhild Håland Thomassen for denne muligheten.
- COA Nederland:** Vi har også sett på erfaringer fra andre europeiske land. Nederland utpekte seg når det gjaldt å ha både erfarne og dyktige fagpersoner på returområdet. På en feltreise til Nederland fikk vi mulighet til å observere hvordan COA, som har monopol på drift av asylmottak i Nederland, organiserer og gjennomfører returarbeidet sitt. I samtaler med ulike ansatte i COA og DT&V fikk vi viktige innspill og økt kunnskap. Takk til Maarten Visser, politisk rådgiver og internasjonalt ansvarlig i COA for organisering og gjennomføring av oppholdet vårt, og takk til kollegaene hans som bidro med faglig erfaring og kompetanse.

Innholdsfortegnelse

Veilederen starter på side 9 slik at den har identiske sidetall som den trykte utgaven

INNLEDNING	9
Om veilederen	11
Hensikten	12
Målgruppen	13
Det teoretiske grunnlaget	14
Innholdet i veilederen	17
HVORDAN MØTE MENNESKER I SAMTALE OM FREMTID OG RETUR?	19
Treleddet prosess	20
Profesjonalitet	22
Etisk ansvar	23
Ingen samtaler er like	23
Nøkkelferdigheter	24
HVORFOR INVOLVERE BARNA?	29
Barnekonvensjonen	30
Barn i mottak	31
Å involvere barn kan være uvant	32
Mulig dilemma	33
HVORDAN UTLØSE MOTIVASJON?	37
Om samtalene	38
Samtaler, håp og motivasjon	39
Empowerment	40
Ordens betydning	41
ABCDE-metoden	42
Hva gjør vi når det virker umulig?	46
SAMTALEMODELL	53
Innledende om modellen	54
Oppstartsfasen	58
Undersøkellesfasen	60
Fremtidsfasen	65
Realiseringsfasen	69
SAMTALE MED BARNA	75
På barnets premisser	76
Se hvert enkelt barn	77
Barn som målgruppe	79
Interkulturell kommunikasjon	82
Bruk av tolk	83
Barns reaksjoner	84
Tilpasninger	86
REFERANSER	94

KAP 1

INNLEDNING

LIFE BUT
HOW TO
LIVE IT?

Om veilederen

Å snakke om fremtid kan være lystbetont, retningsgivende og inspirerende. De aller fleste ønsker å forme sin egen fremtid.

Din rolle er av stor betydning!

Det handler om å ta stilling til muligheter og valg. Hele tiden tar vi valg, både små og store, som har betydning for fremtiden vi går inn i. Dette kan være utfordrende. Hva med dem som opplever at fremtiden byr på usikkerhet? Vil det være mulig å snakke om fremtid også med dem? Denne veilederen er basert på svaret på dette spørsmålet. For ja, det kan være utfordrende å snakke om muligheter og valg i møte med en person som opplever fremtiden som svært usikker. Det kan til og med oppleves provoserende og vondt. Men vi har likevel sterk tro på at det å fokusere på fremtiden er livgivende.

Denne veilederen er laget med tanke på asylsøkere i Norge. Også for denne gruppen mennesker finnes valg og muligheter som vil påvirke fremtiden. For noen vil håp være det fremtredende, mens det for andre vil være fortvilelse. Noen vil være passive, mens andre aktivt arbeider for en god fremtid. Uansett er vi alle ansvarlige for egne liv. Både i håpefulle og håpløse situasjoner kan vi ta valg og gripe muligheter. Det handler om å identifisere og utforske styrkene og mulighetene.

Blant asylsøkere finnes det en særlig utsatt gruppe: barnefamiliene. På lik linje med foreldre flest søker disse foreldrene å sikre barnas trygghet og frihet. Usikkerheten er for mange foreldre svært utfordrende. Usikkerhet om svar på søknaden, konsekvensene svaret gir, situasjonen i hjemlandet og hva som er best for familien, preger asylsøkerne. NOVAs rapport «For barnas skyld» sier at det å minske denne usikkerheten er den beste måten å styrke både valgmulighetene til asylsøkerne og informasjonsarbeidet til de ansatte ved mottakene på.

Hvordan kan du best støtte barnefamiliene? Hvordan skal du veilede og informere foreldrene? Hvordan kan du involvere barna i prosessen? Nettopp disse spørsmålene har vært utgangspunktet for denne veilederen. Vi håper du vil få nytte og glede av den! Hva du gjør, er ikke irrelevant. Det kan være utslagsgivende for hvordan andre håndterer og mestrer egen situasjon.

Lykke til i det videre arbeidet – du kan utgjøre en forskjell!

Hensikten

Denne veilederen handler om hva som skal til for at mennesker som har fått avslag på søknad om oppholdstillatelse i Norge, selv skal få og ta ansvar for å forme sin egen fremtid. Dette omtales ofte som returarbeid. De fleste mennesker har mange drømmer, og asylsøkerne er i Norge for å forfølge sine. Innholdet i veilederen bygger i hovedsak på antakelsen om at problemer kan forstås som frustrerte drømmer, og at problemer kan løses fra ulike innfallsvinkler. Samtaler om hva vi ønsker, gir en annen motivasjon og verdighet enn samtaler om hva vi mangler og ikke kan. Når avslag om opphold i Norge blir en realitet, kan samtaler likevel handle om hva som skal til for å bevege seg i retning av ønsket fremtid i landet asylsøkerne skal returnere til. Veilederen er basert på at det finnes noe godt, med håp i, overalt og til tross for alt. Gode spørsmål er i stand til å finne frem til dette gode.

Veilederen retter seg særlig mot barnefamilier. Målet er at barnefamilier på asylmottak blir bevisst sitt eget ansvar og blir motivert til selv å ta valg for fremtiden, og at de involverer barna i prosessen på en god måte. For dem som nettopp er kommet, vil slike samtaler være viktige med tanke på å tydeliggjøre at søknaden har to mulige utfall, og at mange får avslag på søknaden. For dem som har fått avslag, vil samtaler være viktige med tanke på at en retur blir gjennomført på best mulig måte for dem selv og barna. Saskia & Gent (2006) viser at frivillig retur leder til liv med mer verdighet enn ufrivillig retur. De som reiser frivillig, reetablerer seg raskere i arbeid og i sosiale relasjoner. De opplever også mindre angst og usikkerhet og har sjeldnere et ønske om å søke asyl på nytt. Denne kunnskapen understreker betydningen av å gjøre det som skal til for at menneskene det gjelder, selv skal få mulighet til å skape det livet de ønsker, i det landet de returnerer til.

Frivillig retur for barnefamilier med avslag er en hjemreise i verdighet. Å bli uttransportert av politiet er ingen god opplevelse. Spesielt for barn kan dette være opprivende og skremmende. Ved å bli hentet med tvang blir familiene forhindret fra å planlegge turen, ta farvel med venner, forberede hjemkomsten og mentalt bearbeide hjemreisen. Frivillig retur, derimot, gir disse mulighetene. Det er foreldrene selv som bestemmer hvordan reisen skal foregå, men like fullt trenger de respektfull veiledning i en krevende livssituasjon. Et viktig spørsmål blir dermed:

Ved avslag om oppholdstillatelse i Norge,
hva skal til for at fremtiden blir best mulig?

Målgruppen

Denne veilederen tar for seg hvordan du som mottaksansatt kan støtte barnefamilier på mottak til å ta ansvar for egen fremtid. Det gjelder både de som venter på svar, og de som har fått avslag på søknaden sin om opphold i Norge. Veilederen gir deg eksempler på hvordan mottaksansatte gjennom samtaler kan hjelpe familiene til å se at de har flere muligheter og valg, også i hjemlandet. For noen kan disse valgene være nesten umulige å se, og for andre kan det være vanskelig å gjøre noe med dem. Veilederen gir deg de verktøyene du trenger for å snakke med barnefamiliene.

Noen mottaksansatte har mange års erfaring, andre er nyansatte, noen har barnefaglig kompetanse, andre har ingen relevant fagutdanning. Veilederen skal gi trygghet til dem med lite erfaring og ny inspirasjon til dem med lang erfaring. Felles mål for alle ansatte er at de sammen støtter barnefamiliene slik at de er forberedt på fremtiden som møter dem.

Gjennom arbeidet med veilederen har vi også sett hvor viktig det er at instansene rundt barnefamiliene jobber sammen om dette. Helsesøster, lege, barnehage, skole, fritidsaktiviteter, trossamfunn og venner utgjør en viktig del av barnefamilienes liv. Disse enhetene trenger kunnskap om arbeidet som foregår, slik at de kan støtte opp om barnefamiliene på best mulig måte. Denne veilederen vil derfor også kunne være nyttig for dem som står rundt barnefamiliene, men som ikke nødvendigvis er ansatt på mottaket.

Hva med barna?
Hvorfor får vi avslag?
Hvordan skal vi klare oss?
Hvordan skal det gå?
Hvordan skal vi få penger?
Hva med vennene våre her?
Hva med barnas utdanning?
Er det trygt?

Det teoretiske grunnlaget

Veilederen er basert på sammenfallende og beslektede teorier. Noen av dere har allerede god kjennskap til Motivational Interviewing (MI) gjennom tidligere kurs og opplæring. Dere vil kjenne igjen begreper, tankesett og hva det fokuseres på, fra metodikken. Videre vil dere bli kjent med Appreciative Inquiry (AI) som metodene i veilederen bygger på. I denne veilederen har vi hentet inspirasjon fra begge metodene.

Når det er sagt, er det viktig å presisere at du ikke trenger noen forkunnskaper om verken AI eller MI for å lese eller få nytte av denne veilederen. Du vil få den informasjonen og de beskrivelsene du trenger for å prøve ut nye metoder og tankemåter.

Kort om AI

Appreciative Inquiry (AI) er en metodikk med utgangspunkt i positiv psykologi. AI var i utgangspunktet ment for organisasjonsutvikling, men tenkningen har også vist seg å være god og effektiv i sammenhenger som handler om å bygge relasjoner til personer. Metodikken er basert på den enkle antakelsen at alle mennesker har noe som fungerer bra, og at det er gjennom disse styrkene man danner grunnlaget for positive endringer. Utviklings- og endringsarbeid er ofte basert på et problem som må løses. AI angriper dette annerledes: Målet er å utløse det største potensialet og skape begeistring og entusiasme blant de involverte, å få til fremragende resultater og være med på å skape et godt liv sammen.

Når vi snakker med andre mennesker, vil måten vi prater på, spørsmålene vi stiller, og oppmerksomheten vi viser, være styrt av de bakenforliggende forventningene vi har. Noen ganger er disse negative og begrensende, andre ganger positive og livgivende. AI er opptatt av at god dialog skapes når man møter andre med en åpen og lærende innstilling. Metodikken har med dette som utgangspunkt utviklet et tenkesett, en prosessuell måte å jobbe på og en rekke verktøy som kan brukes for å skape radikale positive endringer i eget og andres liv.

Kort om MI

MI bygger på humanistisk teori og tradisjon og et menneskesyn hvor man mener at personene har iboende forutsetninger for å fatte egne beslutninger og ta egne valg. Likeverdet står sentralt i MI. MI bygger videre på en grunnholdning med utgangspunkt i aktelse, empati og ekthet. Å ha en empatisk og aksepterende rådgivningsstil er et av motivasjonssamtalens grunnleggende elementer. Aksept og empati for mennesker slik som de er, fremmer motivasjon for forandring. Motivasjonssamtalen bygger på samarbeid, et samarbeid hvor veilederen utforsker heller enn formaner, og støtter heller enn overtaler. Veilederens oppgave er å fremkalle innsikt og motivasjon. I MI er autonomi viktig. Veilederen bekrefter for eksempel foreldres rett og evne til å velge egne mål.

Det er ikke likegyldig hva og hvordan ting blir sagt i en MI-samtale. MI er en samtalemetodikk hvor detaljerte kommunikasjonsferdigheter som oppsummering, bekreftelse, åpne spørsmål og speiling brukes aktivt i samtalen.¹ En nøytral, støttende samtale hvor den mottaksansatte hovedsakelig speiler, oppsummerer og tydeliggjør en beboers synspunkter, vekker sjelden motstand. Hvis en beboer ikke føler seg forstått, oppstår det raskt motstand. Kommunikasjonsferdighetene brukes blant annet for å håndtere motstand. Å håndtere motstand er en av hovedstrategiene i MI.

¹ Speiling er en konstaterting av det som blir sagt. Vi kan speile enkelte ord eller setninger, eller vi kan speile det vi tror er den underliggende meningen eller følelsen i det som blir sagt. Åpne spørsmål er spørsmål som ikke setter noen grenser for svaret, og som på den måten får frem egne synspunkter og perspektiver. Å bekrefte og støtte er med på å bygge og vise respekt for personen gjennom for eksempel et kompliment eller utsagn som uttrykker anerkjennelse og forståelse. En oppsummering er en sammenfatning av de viktigste elementene som er blitt sagt.

Likheter og forskjeller mellom MI og AI

Det er både likheter og forskjeller mellom MI og AI. Metodene er like med tanke på at de er individ-sentrerte og opptatt av at kilden til endring og utvikling ligger hos hvert enkelt menneske. Veilederens rolle er ikke å instruere om hva og hvordan, men å utforske mulighetene som foreligger. Det handler altså om å utforske fremfor å formane og å støtte fremfor å overtale.

Videre har MI og AI klare likhetstrekk med tanke på at de inviterer mennesker ut på det mentale planet. MI kaller dette det reflekterende rommet, og beskriver dette som et sted hvor klienten kan etablere og holde en reflekterende posisjon. På denne måten kan klienten se og reflektere over egne perspektiver og ta stilling til endring (Barth & Näsholm 2011). AI bruker ord som *drømmer* og *fremtidsbilder*, og mener at bilder av ønsket fremtid er en viktig drivkraft i alt endringsarbeid. Drømmene og fremtidsbildene må ta utgangspunkt i det man allerede kan og har fått til. Metodenes *mål* sammenfaller også. Begge metodene ønsker å skape motivasjon for en endringsprosess gjennom å undersøke det som fungerer. Metodene er opptatt av at personer har ressurser og egenskaper i seg til å endre.

Metodene skiller seg fra hverandre når vi ser på hva de er mest opptatt av. MI er en samtalemetodikk og er særlig opptatt av hvordan man i samtale kan bistå endringsprosesser. AI, derimot, er mer utformet som en tilnærming og et tankesett som kan tas i bruk på ulike arenaer. Dette gjør at metodene utfyller hverandre og fungerer godt som bakteppe for veilederen du nå leser i. Dersom du er interessert i å bli mer kjent med metodene, kan du benytte deg av lesetipsene bakerst i veilederen.

Vi håper at veilederen er praktisk og inspirerende, er lett å ta i bruk og gir konkret og nyttig hjelp til et viktig arbeid. Hvordan du bruker veilederen, er opp til deg selv. Les den fra begynnelse til slutt, eller trekk ut aktuelle deler av den, men la den altså gjerne bli et tillegg til de gode erfaringene du allerede har.

Hvordan du bruker veilederen, er opp til deg selv
- gjør den til din

Innholdet i veilederen

Veilederen gir deg en systematisk og oversiktlig gjennomgang av ulike temaer om endringsarbeid og ulike metoder du kan ta i bruk i samtaler med barnefamilier.

Kapittel 1: Her blir du kjent med veilederens hensikt, målgruppe og innhold. Du vil også få en kort innføring i teorigrunnet for metodikken.

Kapittel 2: Denne delen gir innblikk i hvordan du kan møte mennesker som står i en utfordrende situasjon. Kapitlet legger særlig vekt på ferdigheter og profesjonalitet.

Kapittel 3: Dette kapitlet belyser hvorfor barn bør involveres.

Kapittel 4: Her vil du få innblikk i det teoretiske grunnlaget metodene i veilederen hviler på.

Kapittel 5: I denne delen vil du bli kjent med en konkret metode for hvordan du kan gjennomføre samtaler om fremtid og retur. Metodene i dette kapitlet er rettet mot foreldrene, men er valgt ut med tanke på at de også kan brukes sammen med barna.

Kapittel 6: Dette kapitlet tar for seg hvordan du kan involvere barna. Hvilke hensyn må du ta? Hvordan kan du tilrettelegge metodene slik at de også fungerer godt overfor barna? Metodene i kapittel 5 er valgt med tanke på at de skal passe voksne og kunne tilpasses barn. Kapittel 6 forteller hvordan det kan gjøres.

Avslutningsvis presenteres en referanseliste med nyttig litteratur.

For at du skal få hjelp til å koble innholdet i denne veilederen til din egen arbeidshverdag, har vi lagt inn noen refleksjonsspørsmål og -oppgaver. Diskuter gjerne spørsmålene med en kollega, og bruk notatplassen til å notere viktige tanker eller spørsmål.

KAP 2

**HVORDAN MØTE
MENNESKER
I SAMTALE OM
FREMTID OG
RETUR?**

Treleddet prosess

Mottaksansatte møter mange mennesker i sin arbeidsdag, mennesker med ulike historier og ulike drømmer. Som ansatt blir man kjent med og danner relasjoner til asylsøkerne. Tilliten man opparbeider, er selve inngangen til samtalene om fremtid. Samtidig kan det være utfordrende å være ærlig og åpen. Man kan ønske å gi familiene håp som går i samme retning som drømmene deres. Det er ikke alltid mulig. Noen ganger må ansatte gi informasjon som vanskeliggjør drømmene til barnefamiliene. Å vise omsorg og være tydelig kan altså være to oppgaver som ikke alltid sammenfaller. Denne veilederen er basert på at det ikke handler om et spenn mellom omsorg og tydelighet, men snarere at tydelighet er en viktig side ved omsorgen. Først når man er ærlig og åpen om de reelle mulighetene, viser man de involverte respekt.

Den aller første omsorgen handler om å anerkjenne situasjonen barnefamiliene står i. For å bygge og ivareta en relasjon er det viktig å se håp, drømmer, frykt og bekymringer. Det handler om å vise varme og å være til stede, side om side.

I tillegg har mottaksansatte ansvar for å vende barnefamiliene mot realiteten og den konkrete situasjonen. En søknad har to mulige utfall. Asylsøkere har rett til informasjon om saksgang, muligheter og rettigheter.

Neste steg handler om å sikre en offensiv tankegang. Barnefamilier skal få mulighet til å opptre som kompetente omsorgspersoner. De skal ikke være passive brikker og tilskuere til egen skjebne og fremtid. Det handler om å bistå familiene i å frigjøre og utvikle egne ressurser og styrker og å ivareta og bruke selvbestemmelse og autonomi. Ved hjelp av offensiv tenkning vil familiene kunne være med på å forme situasjonen de står i, og selv ta ansvar for egen fremtid. Ved uttransportering har asylsøkere ikke grepet eller fått sjansen til å gripe denne muligheten. I slike situasjoner blir det vanskelig å identifisere verdigheten.

Vise forståelse og respekt

GI informasjon

Motivere til offensiv tenkning

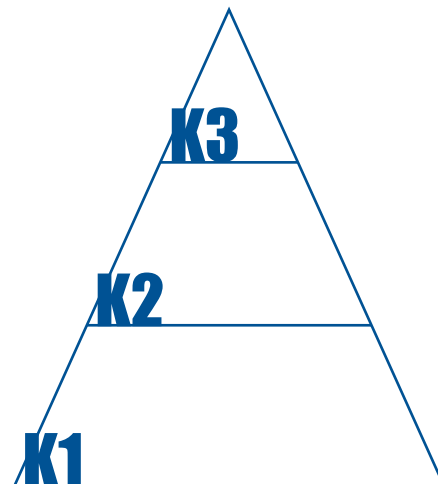

Profesjonalitet

Profesjonalitet handler om å være bevisst og å kunne fungere på flere kompetansenivåer. Som mottaksansatt må du

- fungere godt i den direkte samtalen med foreldrene og barna
- være god til å planlegge og til å tilrettelegge samtalen for dem
- reflektere rundt samtalen og hvilken betydning de har for barnefamiliene

Denne tredelingen er inspirert av Dales (1999) tre kompetansenivåer for pedagogisk profesjonalitet. De tre kompetansenivåene henger sammen. For å kunne utvikle deg faglig må du jobbe med de tre nivåene parallelt. Erfaringer fra det første nivået reflekteres i det tredje nivået, som igjen fører til endringer i det andre nivået, og så videre. De fleste arbeider på denne måten, uavhengig av teorier. Vi synliggjør tredelingen her fordi det er viktig å forstå at det er summen av tre delene som gjør deg til en dyktigere veileder.

Det første kompetansenivået: Her står du som mottaksansatt i den konkrete situasjonen. Det vil si at du må forholde deg til en annen her og nå. I samtaler om retur handler det blant annet om at du må håndtere innspill, overraskelser og spørsmål som du ikke er forberedt på. Ved å håndtere de direkte møtene med andre mennesker på en god måte vil du fremstå som profesjonell overfor barnefamiliene.

Det andre kompetansenivået: Dette nivået handler om å planlegge og legge til rette for en god samtale. COA i Nederland presiserte hvor viktig det er å vite hvem du snakker med. Det betyr at du må kjenne til en rekke forhold, som familiedynamikk, hvordan foreldrene og barna fungerer psykisk og sosialt, situasjonen i hjemlandet, -byen og -stedet, erfaringer fra hjemlandet og spesielle kulturelle hensyn. Jo mer du kjenner familien og situasjonen deres, jo lettere er det å få til gode samtaler med dem. Plan- og tilrettelegging er med andre ord et viktig forarbeid for en god samtale med den konkrete familien.

Det tredje kompetansenivået: På dette nivået skal du reflektere over din egen innsats. Det er viktig at du er i stand til å reflektere over dine egne erfaringer og handlinger, slik at den neste samtalen din blir enda bedre. Finn ut hva som gjorde at de gode samtalen ble gode. Bruk så denne kunnskapen i det videre arbeidet. Dette kan være din oppskrift på gode retursamtaler, som du kan oppdatere med nye erfaringer og kunnskap etter hvert. Selv om refleksjonsarbeid kan være både tidkrevende og utfordrende, er det avgjørende for å få til et best mulig resultat.

Etisk ansvar

Et annet aspekt ved å opptre profesjonelt er det etiske ansvaret som hviler på mottaksansatte. Den etiske dimensjonen handler om å vise respekt for og anerkjenne klienten som medmenneske. Løgstrup (1966) sier det slik: «Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten at han holder noe av dets liv i sin hånd.» I møte med andre mennesker melder det seg et ansvar om å ta vare på medmennesket man står overfor. Hva man gjør, og hvordan man gjør det, har betydning. For deg som mottaksansatt blir dette tydelig med tanke på at du møter en barnefamilie som står i en situasjon som for mange oppleves som utfordrende.

Ingen samtaler er like

Ingen samtaler er like. Samtaler utvikler seg ikke gjennom fastlagte steg. Det betyr at man ikke kan følge en fastlagt, planlagt mal for samtalen. Man må forholde seg til den konkrete samtalen og kunne ta valg ut fra hva som skjer der og da. Det handler om å være fleksibel, ha evne til å omstille seg og å være i stand til å fange opp signaler og tegn. *Er dette riktig tidspunkt for samtalen? Hvordan formulerer jeg spørsmål til barna? Hvor direkte kan jeg være? Hva er deres viktigste bekymring?*

Mens du lærer om metoder, teorier og fremgangsmåter, må du hele tiden ha i bakhodet at ingen samtaler er like. Du kan lære deg metodikker og øve på teknikker, men du må hele tiden være klar over at de må tilpasses og tilrettelegges hver enkelt barnefamilie, hver eneste gang.

Nøkkelferdigheter

De fleste er enige i at profesjonalitet er viktig og sentralt, men flere opplever samtidig at begrepet er diffust. Hva vil profesjonalitet si helt konkret? Det vi har skrevet tidligere, viser retning og kan bevisstgjøre oss på de overordnede linjene. Men vi må samtidig å gå mer konkret til verks. Gjennom arbeidet med veilederen har noen ferdigheter utpekt seg som særlig sentrale. Det gjelder ferdigheter som ansatte i UDI, COA og mottaksansatte i Norge og Nederland trekker frem som spesielt viktige. Nøkkelferdighetene er også i tråd med MI-metodikken som mange av dere kjenner til.

Empati

En viktig nøkkelferdighet for arbeidet handler om å vise forståelse for situasjonen asylsøkere står i. De lever i stor uvisshet og har mange drømmer og håp for seg selv og sine egne barn. Å vise empati i en slik situasjon er trukket frem som en forutsetning for å kunne ha gode samtaler om fremtid og retur. Samtidig er det viktig at ansatte inntar en konstruktiv empati. Det krever at de må holde avstand. Ikke på kynismens avstand, men derimot på profesjonell avstand. Innen MI snakker man om balansen mellom innhold og relasjon. Uten en god relasjon vil man ikke ha mulighet til å komme inn på innholdet. Samtidig er det viktig at man ikke tar andres følelser innover seg i for stor grad.

Ærlighet og åpenhet

Ærlighet og åpenhet viser til behovet for å gi informasjon. Oppmerksomheten må rettes mot innholdet når asylsøkerne er klare for det. Her handler det om informasjon, ikke instruksjoner om hva de skal gjøre og velge. Det handler om at den ansatte deltar i utforskningen av hvilke muligheter og konsekvenser som ligger foran barnefamiliene. Videre handler det om tillit. Det er viktig å ivareta tilliten og ikke mislede noen. Gi derfor ikke falske forhåpninger eller løfter som ikke kan innfris!

Trygghet og ro

En del barnefamilier på mottak har sterke følelser knyttet til situasjonen sin, og det er viktig at mottaksansatte klarer å opptre som trygge støttespillere. Gjennom å være en trygg og rolig veileder kan du bygge gode relasjoner basert på tillit. Du må klare å være til stede i øyeblikket samtidig som du gir trygg støtte. En del asylsøkere viser stor motstand mot retur. Da vil gode relasjoner kunne bidra til at de møter samtaler med åpenhet.

Evne til å rette andres oppmerksomhet mot fremtiden

Et viktig aspekt som vi har blitt minnet på mange ganger i løpet av arbeidet med å utforme denne veilederen, er hvor viktig det er å rette oppmerksomheten mot det som er vesentlig. Sørg for at familiene fokuserer på fremtiden sin og ikke på et mulig avslag eller en mulig retur. Støtt dem og forsøk å unngå triggerer som kan forårsake forsvar og motstand. En konfronterende samtale kan presse barnefamiliene inn i forsvar hvor de gir motstand uten egentlig å reflektere over mulighetene. Tenk derfor gjennom hvilke ord du bruker, og hvordan du omtaler fremtiden. Det finnes mange måter å si ting på. Og fremtiden er uansett mer enn hvor og hvordan man bor.

Evne til å stille konstruktive spørsmål

Som en forlengelse av forrige punkt kommer vi her inn på de konstruktive spørsmålene. Mottaksansatte har i oppgave å tilrettelegge og veilede slik at beboere kan ivareta sin egen situasjon og treffe informerte valg. Det handler ikke om å dra beboerne gjennom prosessen, men om å lede dem gjennom den. Du skal altså ikke fortelle dem hva de skal gjøre, men stille konstruktive spørsmål om hva de selv har tenkt å gjøre. Hva skal til for at fremtiden blir bra? Hva tenker de om veien videre? Hvordan har de tenkt å håndtere et avslag om det kommer? Hvor er de om fem år? Hvilken fremtid ønsker de å skape? Ved at du stiller barnefamiliene denne typen spørsmål, vil de se at ansvaret for å finne svarene ligger hos dem selv.

Evne til å utføre konstruktiv lytting

En god samtalepartner er en person som også er god til å lytte. Likevel krever det ofte noe ekstra av oss å lytte konstruktivt. Ved å være bevisst på lytting vil du kunne utvikle evnen til å oppdage faktorer som gir energi og motivasjon. I MI kalles dette for å være oppmerksom på endringstanker. Når disse tegnene på endring blir synlige, handler det om å forfølge dem videre. Prøv å jakte på det du ikke visste fra før – det du kan lære av – og det menneskene du prater med, har fått til, er stolte av eller gleder seg til.

Evne til bevisstgjøring av egen rolle

Å være bevisst på egen rolle og opptreden er en nøkkelegenskap som kan knyttes opp mot Dales tredje kompetansenivå. Hvordan oppfatter andre deg? Reflekter over rollen din og hvordan du fremstår overfor andre.

Evne til å kunne plassere ansvar

Å gi ansvar handler om å myndiggjøre. Gjennom samtalen kan mottaksansatte synliggjøre ansvaret foreldrene har, og hele tiden være tydelig hvilke valg de selv må ta. Velger de å ikke forholde seg til et eventuelt avslag, er det like fullt et valg. Det handler om å unngå at foreldrene inntar en passiv tilskuerrolle. Oppmuntre dem til å ta ansvar for fremtiden ved å se sammen på hvilke valgmuligheter de har, vis hvor viktig valgene de tar, er, og synliggjør styrkene de har som gode forsørgere og ansvarspersoner. De aller fleste asylsøkere er særdeles kompetente mennesker med stor evne til å tilpasse seg og tåle motstand. De har levd under utfordrende forhold i lang tid. Ikke la dette være noe som sykeliggjør dem, la det derimot være noe som vitner om styrker og evner.

Evne til å gi anerkjennelse

Alle mennesker ønsker å bli anerkjent og verdsatt. Det at noen ser, hører og legger merke til det vi kan og bidrar med, gjør oss godt. Evnen til å kunne gi andre mennesker anerkjennelse er en viktig ferdighet dersom vi ønsker å gi andre mulighet til å være på sitt beste. For barnefamiliene på asylmottak blir dette særlig viktig. For nettopp i utfordrende situasjoner vil det være viktig å kunne hente frem styrkene, følelsen av mestring og troen på at man håndterer situasjonen man befinner seg i. Reell anerkjennelse blir i så måte et verktøy mottaksansatte bør ta hyppig i bruk.

KAP 3

**HVORFOR
INVOLVERE
BARNA?**

Barnekonvensjonen

Forestillinger om barn og barndom er i kontinuerlig endring. Ulike og til dels motstridende ideer har eksistert og eksisterer side om side. Dette påvirker hvordan vi omtaler og behandler barn. I dagens Norge anser vi barn som aktive samfunnsborgere med rett og evne til medbestemmelse i eget liv og deltakelse i samfunnet. Samtidig er samfunnet opptatt av at barn trenger ekstra omsorg og beskyttelse. Begge disse aspektene spesifiseres i FNs konvensjon om barns rettigheter. Konvensjonen ble enstemmig vedtatt av verdens ledere på FNs generalforsamling 20. november 1989, og inneholder rettigheter av politisk, økonomisk, sosial og kulturell art. Norge ratifiserte konvensjonen 8. januar 1991, og i 2003 ble den en del av norsk lov.

Barnekonvensjonen gir på mange måter svar på spørsmålet om hvorfor barn bør involveres. Barn har gjennom artikkel 12 en nedfelt rett til å danne seg egne synspunkter og til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene, og de har krav på at synspunktene skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet. Barnekonvensjonen sier også at barn har behov for spesielle beskyttelsestiltak og særlig omsorg på grunn av sin fysiske og psykiske umodenhet. Dette gjelder alle barn, også de med uavklart oppholdstillatelse i landet.

Barnekonvensjonen artikkel 12

Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegg barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

For dette formål skal barnet gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Barn i mottak

Barn i mottak har ulik bakgrunn og ulik mulighet til å håndtere situasjonen de er i, men felles for mange av dem er at de lever i uvisshet og ikke føler de hører hjemme noe sted. Mange har vonde opplevelser fra hjemlandet og flukten, og flere har også foreldre som preges av frykt og bekymring. Noen venter på svar på søknadene sine, mens andre har mottatt endelig avslag. Noen blir fortalt hva som skjer, andre ikke.

For en tid tilbake ble beskyttelse og omsorg gitt ved at man unnlot å prate om det vanskelige med barna. I dag har vi gått bort fra denne forståelsen for omsorg. Erfaringer og forskning viser at det ofte er verre for barna å ikke bli involvert. De er kompetente mennesker som snapper opp signaler og forstår når ting ikke er i orden. Det vil med andre ord si at det som oftest er umulig å skåne dem fra det vonde. Ved ikke å prate med barna står vi i fare for at de feiltolker, overreagerer og tar på seg skyld. De får heller ikke støtte i utvikling av mestringsstrategier, og de blir overlatt til seg selv med frykten sin og bekymringene sine.

En historie fra et mottak

En mottaksansatt fortalte oss historien om en liten jente som gikk i mottaksbarnehage. Jenta hadde alltid vært glad for å komme i barnehagen, helt til hun en dag plutselig vegret seg. Hun klynget seg til moren sin og nektet henne å gå. Dette varte noen dager, og en ansatt satte seg derfor ned med moren for å prøve å finne ut av årsaken. I samtalen med moren kom det frem at familien hadde fått avslag på søknaden sin. De hadde ikke fortalt jenta om dette ennå. På kveldene hadde foreldrene grått, og på et tidspunkt hadde moren i fortvilelse sagt at det beste for barna ville være om foreldrene bare forsvant. Da ville barna få bli. Det viste seg at jenta hadde overhørt deler av denne samtalen, og hun hadde trukket sine egne slutninger. Hun var redd for at foreldrene skulle reise fra henne, og derfor reagerte hun på den måten hun gjorde. Dette er et trist, men illustrerende eksempel på hva som kan bli konsekvensene når barn trekker slutninger og bearbeider følelser alene.

Å involvere barn kan være uvant

Det å snakke åpent med barna sine virker fremmed for mange foreldre som kommer til Norge som flyktninger og asylsøkere. De har et sterkt behov for å beskytte barna sine og frykter at de utsetter barna for flere påkjenninger ved å snakke om det som er vanskelig. Erfaringer fra et prosjekt i norske asylmottak viser at foreldre som får hjelp til å være åpne med barna, opplever at barna bli roligere av det. Foreldrene forteller også at de i etterkant har blitt fortrolige med å snakke med barna om de vonde minnene, og at de nå ser at det er både viktig og riktig. Disse erfaringene viser hvor viktig det er å involvere barna, men de viser også at foreldre ofte trenger støtte og veiledning i forbindelse med å involvere dem.

Når det kommer til samtaler om retur, opplever en god del foreldre dette som vanskelig. De fleste ønsker oppholdstillatelse i Norge, og en del strever med å ta innover seg at retur er et mulig utfall. Dette hindrer dem i å snakke med barna om det. Ansatte på asylmottak har her en viktig oppgave. For å kunne støtte i forbindelse med å involvere barna er det viktig å hjelpe foreldrene til å forstå at søknaden har to mulige utfall: De kan enten få innvilget søknaden, eller de kan få avslag. For foreldrene kan det å ta innover seg realitetene være krevende, men det er likevel nødvendig å gjøre det med tanke på at de skal involvere barna. I tillegg vil det å forstå realitetene kunne medføre at barnefamilien takler et eventuelt avslag på en bedre måte enn de ellers ville ha gjort.

Mulig dilemma

Vi har vist til barns rettigheter og sett noe av grunnlaget for at barn har rett til å bli involvert. Vi har også vist til asylsøkeres behov for informasjon og støtte på dette området. Det er likevel ikke enkelt. Hvordan kan vi motivere foreldrene til å involvere barna? Er det greit å presse foreldrene til å gjøre det? Hva gjør vi hvis foreldrene nekter å involvere barna? Hvor mye informasjon har barn rett på? Når bør vi involvere barna? Når er barna gamle nok til å forstå omfanget av det som skjer?

Det er mange spørsmål, men få klare svar. Vi vil trekke frem to ting:

➡ Barn er *selvstendige individer med egne rettigheter*. Noen rettigheter er ufravikelige, uavhengig av foreldrenes oppfatninger. Barnekonvensjonen er et eksempel på ufravikelige rettigheter. Norske myndigheter har dermed plikter overfor asylsøkerne, både foreldrene og barna. Det er med andre ord ikke foreldrene alene som bestemmer om barna skal involveres eller ikke, på lik linje med at det ikke er opp til foreldrene alene å bestemme hvordan de vil behandle barna. Barns rettigheter er overordnet foreldrenes overbevisninger når disse bryter med lovgivningen. Vi skal ikke gå inn på alle rettighetene barn i mottak har, men oppfordrer mottaksansatte til å sette seg inn i de til enhver tid rådende regler og rettigheter.

➡ Når det er sagt, er det samtidig viktig å fokusere på *samarbeid*. Barnets beste er som regel foreldrenes og mottaksansattes felles interesse. Mottaksansatte skal støtte opp om foreldrefungeringen og stimulere foreldrene til selv å ta ansvar for barnas behov og rettigheter. Støtte og veiledning er ofte tilstrekkelig for at foreldrene selv gir den omsorgen som barna trenger og har krav på.

I kapittel 6 får du en innføring i hvordan du kan støtte foreldrene i å snakke med barna på en god måte. Du vil bli kjent med faktorer som er viktige å ta hensyn til, og du vil få eksempler på hvordan det kan gjøres.

KAP 4

HVORDAN

UTLØSE

MOTIVASJON?

Om samtalene

Gode retursamtaler begynner i øyehøyde, og de inkluderer omsorg for de involverte og forståelse for situasjonen de er i. For å kunne snakke om nåtid og fremtid er det viktig at asylsøkerne er klar over at søknaden om opphold har to mulige utfall. Med det i mente kan vi snakke om håp og ønsker for nåtid og fremtid. Dersom søkeren har fått informasjon og har begynt samtalene om fremtid før et endelig avslag foreligger, øker forståelsen for en mulig retur.

Dette kapittelet tar for seg viktige sider ved motivasjonsarbeidet. Først vil du kunne lese om hvordan motivasjon kan utløses gjennom samtaler, spørsmål og fremtidsbilder. Du vil også bli kjent med ABCDE-metoden, som viser hvordan spørsmålsstilling og -vinkling preger en samtale og personene som er involvert.

Videre har vi skrevet litt om de særlig utfordrende samtalene. For noen asylsøkere vil samtaler om retur oppleves som svært truende, og disse asylsøkerne vil kunne møte initiativet ditt om samtale med nekt, sterke følelsesutbrudd, trusler og motstand. Flere av de som har vært involvert i arbeidet med denne veilederen, har spurt om disse samtalene. Hva gjør vi når det virker fastlåst, når det virker helt umulig å snakke om fremtiden? Du vil kunne lese om dette med utgangspunkt i noen sentrale begreper hentet fra MI.

Vi vil presisere hvor viktig er å ikke gå inn i samtaler med en forventning om at det blir ekstremt vanskelig. Forventninger har en tendens til å prege forløpet. Noen samtaler vil være vanskelige, mens andre vil være enklere. Noen asylsøkere har kanskje allerede gjort seg så mange tanker om returen at samtalen slik du tenkte deg den, slett ikke er nødvendig. Gå derfor inn i samtaler om retur med åpent sinn og med nysgjerrighet om hvordan dere kan jobbe sammen for å gjøre situasjonen best mulig for barnefamiliene.

Samtaler, håp og motivasjon

Noen innsikter fra psykologisk forskning (Biswas-Diener 2010) kan gi retning til samtaler som kan løse litt opp, sortere, nyansere og skape håp. Vi vet fra denne forskningen at det å ha positive følelser bygger motstandskraft og ressurser. Mennesker ser lettere muligheter og nye løsninger dersom de klarer å skape trygghet, stolthet og håp gjennom å hente frem konkrete erfaringer fra ting som har fungert godt. Disse positive følelsene er nyttige i den utfordrende situasjonen asylsøkeren er i og senere kommer opp i.

Samtaler om det man ønsker for fremtiden kan altså *i seg selv* frembringe energi og pågangsmot (Fredrickson mfl. 2003). I alles liv og i alle situasjoner finnes det noe som gir håp og er lystbetont, men det kan av og til være vanskelig å få øye på. Unngå å ta i bruk en floskel som «tenk positivt, så ordner alt seg». En slik tilnærming vil kunne være et overgrep mot mennesker som befinner seg i svært utfordrende situasjoner. Ikke minimaliser det vanskelige, men still gode, fremtidsrettede spørsmål, spørsmål med retning mot det livgivende og håpefulle. Det finnes mange og forskjellige historier om hvert enkelt menneske, og de er alle gyldige. Din oppgave blir i dette perspektivet å invitere søkeren gjennom gode spørsmål til å hente frem de mest konstruktive historiene om seg selv, de historiene som leder mot ønsket fremtid.

På tross av det som motiverte asylsøkerne til å reise, vil det også være faktorer i returlandet som kan lede mot ønsket fremtid. Vi trenger trening i å lytte etter det lystbetonte og livgivende. Ofte innebærer det å utforske nærmere, å følge opp og å gjenkjenne energien, smilet og glimtet i øyet og å forfølge dette gjennom oppfølgingsspørsmål, anerkjennende verbal respons og kroppsspråk. Det overordnede spørsmålet fra innledningen kan gi retning for retursamtalene: *Med avslag om opphold i Norge, hva skal til for at fremtiden blir best mulig?* Dette understreker alvoret og oppgaven dere er satt til å utføre, samtidig som det åpner for en konstruktiv og fremtidsrettet samtale.

Empowerment

Et viktig element i denne veilederen er tanken om at alle i utgangspunktet ønsker å ta ansvar for eget liv. Empowerment og deltakelse er ord og uttrykk som ofte blir brukt uten at ordenes betydning tydelig gjenspeiles i praksis. Deltakelse og medvirkning handler kanskje dypest sett om å gi ansvaret til dem det gjelder. Ikke gi råd og svar, men still spørsmål som gjør at asylsøkerne selv får mulighet til å finne løsninger. Dersom vi ikke legger til rette for at de selv får dette ansvaret, tar vi fra dem muligheten til å ta ansvar for *egen fremtid*.

Vi har allerede vist til at asylsøkere som returnerer frivillig, får et bedre liv etter returen enn de som ikke reiser frivillig. De som har tatt innover seg at retur er et mulig utfall, har ofte gjort mer for å ivareta nettverket sitt i hjemlandet. Disse asylsøkerne er også bedre forberedt både praktisk og emosjonelt, og ikke minst har de en sterkere følelse av å være aktører i eget liv.

Ordenes betydning

Ordene vi bruker, påvirker oppfatninger og «sannheter» om virkeligheten. Språket og spørsmålene vi tar i bruk, bestemmer ikke bare hva slags svar vi får, men også hvilke «sannheter» som etableres, og hvilken virkelighetsforståelse vi er med på å skape. Dette gjør arbeidet til mottaksansatte særdeles viktig. De ordene dere tar i bruk, og de spørsmålene dere stiller, vil kunne være med på å bestemme hvordan asylsøkere ser på og håndterer situasjonen de befinner seg i. Av dette følger en bevissthet om at spørsmålene vi stiller, og samtalene vi inviterer til, påvirker virkeligheten til dem vi forholder oss til.

Problemer kan ofte forstås som frustrerte drømmer. I dette ligger det et stort, og i mange tilfeller uutnyttet, potensial. Hvilke samtaler skaper håp og optimisme? Hvordan kan vi gå frem for å skape en virkelighetsforståelse som skaper lyst og motivasjon til aktivt gode valg for egen fremtid?

Å stille de gode spørsmålene er en treningssak. Det er nyttig å tenke på både uformelle og formelle samtaler som ferdighetstrening i måter å samhandle og samtale på som frembringer de mest konstruktive versjonene av oss selv og andre. Når vi er bevisst egne forutinntattheter, kan vi også lettere vurdere om spørsmålene vi bruker, og samtalene vi inviterer til, er konstruktive. Det kan gjøre det lettere å skifte over til et mer åpent og undrende tenkesett.

Det kan man gjøre ved å stille seg selv spørsmål av denne typen:

- *Hvordan kan jeg tenke annerledes om denne situasjonen?*
- *Hva er det jeg ikke har forstått?*
- *Hvordan kan jeg snu dette til en vinn-vinn-situasjon?*
- *Hva er mulig?*
- *Hva kan jeg lære av dette problemet?*

Ferdigheter i å snu samtaler om problemer til samtaler om ønsker og drømmer utløser energi og optimisme. Det handler i stor grad om hvilke spørsmål vi stiller, og hvordan vi stiller dem. Denne ferdigheten kan trenes opp gjennom ABCDE-metoden.

ABCDE-metoden

Skal vi bli gode til å snu defensiv tenkning til offensiv tenkning, må vi trene. Det handler om å øve opp evnen til å innta et fugleperspektiv på den forståelsen vi har av oss selv og andre. Hvis vi bare ser det som er negativt hos oss selv eller situasjonen vi befinner oss i, kan vi øve oss på å skifte perspektiv og få frem argumenter som overbeviser om at det finnes mer konstruktive måter å betrakte verden på. Denne ferdigheten omtales her som disputing. ABCDE-metoden ligger som en del av grunntanken bak metodene i kapittel 5.

Vi presenterer ABCDE-metoden kort her, slik at dere kan trene på disse ferdighetene. Metoden kan brukes av to personer sammen, og et problem er utgangspunktet for samtalen. Problemet kan tilhøre begge eller én av partene. Løsriv deg gjerne fra den konkrete situasjonen med asylsøkere på arbeidsplassen din. Bruk egne opplevelser og erfaringer som utgangspunkt for samtalene. Prøv å identifisere numekanismene i tankesettet, og bruk dette som fundament når du leser kapittel 5.

- A Anerkjenn:** Anerkjenn det som er problematiske eller pessimistiske tanker hos deg selv eller den andre. Be den andre sette ord på tankene.
- B Bakenforliggende erfaringer:** Finn frem til hva det er som gjør at din samtalepartner tenker slik han eller hun gjør. Spør etter hva som ledet til problemet. Hvordan oppsto situasjonen?
- C Konsekvenser (consequences):** Få frem de vanlige konsekvensene, og finn ut hva den andre tror vil skje hvis det som skaper problemene, får lov til å utvikle seg. Be den andre beskrive situasjonen et halvt eller ett år frem i tid, gitt at de forholdene som er med på å skape problemene, vedvarer.
- D Perspektivskifte (disputing):** Finn frem til det den andre ønsker å få til som et alternativ til problemene. Be kollegaen din se for seg en situasjon der han/hun har lyktes med å få til dette.
- E Energien:** Be den andre om å beskrive den energien og de følelsene hun eller han får ved å hente frem disse bildene.

Oppsummering

Spørsmål som utløser energi, skaper håp og optimisme, og motivasjon handler ofte om hva vi ønsker oss, og om hva som skal til for å bevege oss i retning av dette. Håp handler i denne sammenhengen om å skape seg et bilde av at ting kan gå godt. Asylsøkerne skal inviteres til å forestille seg en ønsket fremtid, med utgangspunkt i en mulig hjemreise. Vær på jakt etter det som gir energi, og det som er lystbetont. Når du gjenkjenner energi, glimt i øyet, styrker og gode erfaringer, spør du videre og utforsker dette nærmere. Hva gjorde han eller hun i den konkrete situasjonen? Hvem bidro? Hva kan det lede til? Hvordan kan det gjøres oftere? Gode spørsmål konkretiserer, nyanserer og løser opp.

Videre følger noen eksempler på slike spørsmål. Disse spørsmålene kan dere bruke i retursamtaler. Gjennom å trene på å bruke disse finner dere selv frem til flere og andre naturlige oppfølgingsspørsmål.

Eksempel

Hvis du skulle trekke frem en historie fra det dere har opplevd den siste tiden hvor dere virkelig har støttet hverandre, og som har bidratt til at dere har forstått mer av hvilke styrker og potensialer dere har som familie, hva ville du da fortelle om?

- *Hva bidro til at dette kunne skje?*
- *Hva var det du gjorde for at dette kunne skje?*
- *Hvilken støtte fikk dere som gjorde dette mulig?*
- *Hva bidro barna med for at dette ble bra?*
- *Hva kan dere lære av dette?*

Se for deg at det går an å komme forbi problemene dere opplevde i hjemlandet da dere valgte å dra. Hvordan ser livet ut da?

- *Hva har din kone/mann bidratt med for at dette ble bra, for at ting endret seg til det bedre?*
- *Hvordan forberedte dere hjemreisen slik at returen gikk så bra?*
- *Hva har familie og venner bidratt med for at dette kunne bli virkelighet?*
- *Hva slags støtte fikk dere på mottaket før avreise som gjorde dette mulig?*
- *Hva skal til for at du kan begynne å gjøre noe av dette allerede nå?*

Disse spørsmålene inviterer til samtaler om gode erfaringer og leder mot det vi ønsker. Det er å angripe problemet fra den andre siden. Det handler om å ha et bevisst forhold til hvordan man best løser problemer, og hvilke samtaler man inviterer til. Det handler ikke om å tenke positivt, men om å ta innsiktene vi har presentert i dette kapittelet, på alvor. Hva er det som genererer håp og åpner opp for nye muligheter til å ta ansvar for egen fremtid? Når vi møter et problem, er det nærliggende å lete etter løsninger og svar som kan bringe oss ut av problemet. Men noen ganger er det slik at varige forbedringer lettere skapes gjennom å komme opp med gode spørsmål, ikke gjennom å komme frem til gode svar. Spørsmål som kan gi håp og optimisme, er ofte overraskende og retter søkelyset mot sammenhenger man ikke har tenkt på før. Slike spørsmål hjelper folk til å reflektere, de berører hjerte og sjel, de inviterer til å hente frem dypt meningsfulle personlige erfaringer, og de bidrar til å bygge relasjoner.

Hva gjør vi når det virker umulig?

Vi skal nå se nærmere på de særlig vanskelige samtalen. *Hva gjør vi når foreldrene gjør sterk motstand mot samtalen? Hvordan går vi frem hvis de nekter å forholde seg til en mulig retur?*

Samtaler om retur og fremtid kan være utfordrende i seg selv. De fleste av disse samtalen vil være følelsesmessig utfordrende, og de krever at du kommer barnefamiliene i møte på en god måte. Enkelte ganger vil samtalen være uproblematisk og enkle. Andre ganger er det stikk motsatt, og du vil kunne møte barnefamilier du opplever som svært lite samarbeidsvillige. Enkelte ganger vil du til og med møte foreldre som stritter imot og konsekvent motarbeider forslag og initiativer. Mottaksansatte trenger informasjon og kunnskap om disse situasjonene, slik at de kan håndtere dem på en god måte. For å behandle dette temaet tar vi her utgangspunkt i noen av kjernebegrepene innen MI: *diskrepans*, *ambivalens* og *motstand*. Vi har tatt utgangspunkt i Barth & Näsholms (2011) forklaring av begrepene.

Diskrepans

Diskrepans vil si at man opplever at det er avvik mellom «sannheter» som kommer innenfra en person, og «sannheter» som kommer utenfra, altså at det er uoverensstemmelse mellom en persons egne oppfatninger og personens opplevelse av en ytre realitet. For barnefamilier på mottak kan dette for eksempel være uoverensstemmelsen mellom barnefamiliens eget ønske om å få bli i Norge og et mottatt avslag fra UDI.

Diskrepanser kan oppleves som truende. Å ta i bruk psykologiske beskyttelses- og tilpasningsmekanismer som fornektelse og rasjonalisering er en naturlig måte å holde truende diskrepansopplevelser på avstand på. Rasjonalisering vil her si at man forandrer tolkningen av virkeligheten i stedet for å endre atferden, og det er en naturlig manøver for å unngå at diskrepanser fører til selvkonfrontasjon. Benekting vil si at man forsøker å unngå å forholde seg til en diskrepansopplevelse. Dette er en naturlig reaksjon i situasjoner hvor virkeligheten ikke samsvarer med egne oppfatninger og verdier. Mottaksansatte skal håndtere diskrepansen på en slik måte at den blir en meningsfull begynnelse på en endringsprosess.

Ambivalens

Begrepene ambivalens og diskrepans er koblet sammen, og kan av og til være vanskelige å skille. Barth og Näsholm beskriver forskjellen ved at diskrepans er en observert forskjell mellom to forskjellige saker, mens ambivalens er å ha motstridende følelser og verdier knyttet til én og samme sak. Man kan altså oppleve diskrepans uten at den er emosjonelt ladet, mens ambivalens innebærer alltid at man er følelsesmessig berørt av saken.

For asylsøkere vil dette være særlig aktuelt når de åpner opp for at avslag på søknaden er et mulig utfall. Motstridende følelser i forbindelse med assistert frivillig retur er et eksempel på ambivalens. Drar man frivillig, vil man ha mulighet til økonomisk støtte og bistand til avreise og forberedelser. Nekter man å reise, tviholder man på muligheten for at avslaget omgjøres eller endring kan skje, og risikerer samtidig uttransportering. Det kan være sterke følelser knyttet til begge alternativene, og det kan være vanskelig å danne seg en oppfatning om det ene eller det andre. For mottaksansatte blir oppgaven å veilede i ambivalensen. I MI snakker man da både om ambivalensutforskning og ambivalensbearbeiding. Denne veilederen lar barnefamiliene gjøre en mental reise, hvor de kan utforske egne styrker og følge muligheter som fremtiden vil kunne bringe. Det kan være knyttet mye ambivalens til fremtiden, og gjennom metoden vil barnefamiliene bli kjent med egne motivasjons- og motstandsfaktorer. Mange opplever ambivalens som ubehagelig. Det er derfor viktig at vi går varsomt frem, slik at de vanskelige følelsene ikke blir så sterke at de hindrer, i stedet for å bidra til, endring.

Motstand

Motstand handler her om at asylsøkere forsvarer seg eller blokkerer for hjelpen mottaksansatte prøver å gi. Hvis mottaksansatte da går inn i argumentasjon og overtalelse, vil samtalen kunne oppleves som en kamp snarere enn et samarbeid. Det kan virke som om det handler om to ulike meninger, hvor partene argumenterer fra hvert sitt ståsted. Dette er lite hensiktsmessig og fører sjelden til myndiggjøring og motivasjon. Oppgaven for den ansatte blir å bruke tid, synliggjøre felles interesse og å «rulle med motstanden». Å rulle med motstand er velkjent innen MI. Uttrykket bygger på at jo mer man prøver å påvirke eller utfordre tvilen og usikkerheten, jo oftere vil man møte motstand. Hvis mottaksansatte klarer å la være å gå imot motstanden, og i stedet anerkjenner den og bruker den i samtalen, skjer det ofte noe mer konstruktivt.

Et eksempel

Far: Hvorfor snakke om fremtid? Hvis vi ikke får bli i Norge, har vi jo ingen!

Veileder: Du er redd for fremtiden. ... Du ser ingen fremtid i landet ditt ...

(Ikke kom med spørsmål her, kun stillhet, slik at far kan få snakke ut).

Far: Blir vi sendt ut, blir jeg drept! Altså ingen fremtid.

Veileder: Å reise hjem er en skremmende tanke for deg.

Far: Ja, og det er derfor vi må få bli. Barna trenger en far ...

Veileder: Ja, barna trenger en far, det er helt sant. Du er glad i barna dine. Det er også derfor jeg tenker det er viktig at vi prater om fremtiden deres.

Far: Ja ...

Veileder: Du ønsker å sikre at barna får det best mulig. I og med at avslag er en mulighet, er det viktig at dere legger en plan for hva som skal skje hvis den kommer. Jeg sier ikke nå at dere får avslag, for det vet jeg ikke noe om. Men dere må være forberedt. For barna.

Far: Ja, men hvordan skal vi kunne forberede oss på noe så fælt?

Veileder: Ja, hvordan ... Jeg vil gjerne invitere dere med i en videre samtale om dette.

(Veileder går så over til å introdusere hvordan samtalen kan foregå, og hva som er hensikten med den).

Eksempelet viser til en far som forteller at han kommer til å bli drept. Det er ingen uvanlig situasjon. Slike uttalelser kommer ofte også foran barna. Hva gjør vi i slike tilfeller? Og hva gjør en slik motstand med samtalen? Barnas beste må alltid være det viktigste hensynet. Hvis samtalen går over til å handle om ting som er særlig skremmende for barna, bør du signalisere dette overfor foreldrene, og heller fortsette samtalen alene med dem på et senere tidspunkt. Når barna er ivaretatt, handler det om å bekrefte tankene og bekymringene i motstanden i stedet for å bli fanget av den. Veilederen bør prøve å få tak i de bakenforliggende følelsene og fokusere på disse. Hvilke følelser er det som ligger bak motstanden? Bekymringer, frykt, drømmer? For mange foreldre er det omsorgen for barna som er det sterkeste behovet og dermed også drivkraften bak valgene de tar. Det kan derfor være nyttig å ta tak i dette behovet, slik som i eksempelet over. Forsøk altså å fokusere på de bakenforliggende følelsene, og ta disse på alvor.

Foreldrenes tanker om fremtiden påvirker barna. De vanskeligste samtaleene kan handle om at foreldrene forteller om skremmende ting som vil skje om de flytter hjem. Uttalelser om at man heller tar livet av seg, blir drept, blir skutt, og så videre, kan dukke opp i samtaleene med barnefamilieene. Vær særlig varsom i slike situasjoner. Å høre foreldrene sine uttalelser om slike ting kan være skremmende for barna. Veiled derfor foreldrene slik at de får hjelp til å uttrykke seg på en god måte når barna er til stede. Bevisstgjør dem på ansvaret de har overfor barna, og informer dem om hva slike uttalelser kan medføre.

Dersom foreldrene ikke klarer å håndtere frykten sin overfor barna, må du vurdere om de er i stand til å gi barna den omsorgen de har krav på.

Det er også viktig å prøve å legge til rette for minst mulig motstand helt fra starten. I metodene som du vil bli kjent med, er målet å invitere foreldrene inn og få deres bekreftelse på at de synes det er ok å delta. Forsøk å la det være et reelt spørsmål, og bruk tid om de er svært tilbakeholdende. Det handler om å unngå manipulering og styring og heller danne en felles forståelse og aksept for samtalen. Det vil være med på å minske potensiell motstand. Du kan også forberede foreldrene på hva som skal skje i samtalen, slik at de unngår overraskelser. Vær tydelig på hvilken agenda du har, slik at denne ikke blir oppfattet som spekulativ og skjult. Vis respekt for hvem de er, og vær ærlig og samtidig tydelig på hvorfor dere gjør som dere gjør. Gjennom samtalen skal mottaksansatte støtte medlemmene av barnefamilien slik at de i størst mulig grad blir forberedt på fremtiden.

Når det står helt fast

Mottaksansatte har ulike oppfatninger av hva som er særlig utfordrende. Fastlåste meninger, høylytte foreldre, gråtende barn eller truende kommentarer er noen eksempler på hva som kan oppleves som vanskelig. Enkelte ganger vil motstanden være så stor at det ikke er mulig å skape en god samtale. Ulike faktorer kan spille inn: mangel på tid, lite forkunnskap, svak relasjon, upassende tidspunkt, fastlåste oppfatninger, og så videre. Hva gjør vi da? MI er opptatt av at det finnes en rett tid. Er vi for tidlig ute, er ikke deltakerne klare. Vi kan ikke tvinge frem endringssamtaler og motivasjon. Da er det bedre å utsette det og heller forberede dem enda litt mer. Vi gir altså ikke opp, men prøver å legge til rette for neste samtale. Fortell når neste samtale skal være, og at de kan tenke litt mer på om en slik samtale kan være lurt. Mange ganger må vi gå en ekstra runde før vi ser en åpning for samtalen.

Det riktige øyeblikket

En del av arbeidet handler om å oppdage øyeblikkene når asylsøkerne er på glid i samtaler om fremtid og retur. Det er da vi bør stille de gode spørsmålene. Disse øyeblikkene inntreffer ikke nødvendigvis når vi selv har planlagt at det skal skje. Derimot kan de dukke opp på vei til kiosken, i fellesstua eller idet vi rydder ut av bilen. Vi vet aldri når det dukker opp en god mulighet for de gode samtalenene. Det vi vet, er at vi må være i stand til å identifisere øyeblikkene og handle der og da. Det handler ikke om å slå til når vi ser svakhet, men derimot om å oppdage ambivalens. Og vi gjentar: I disse øyeblikkene skal du ikke overtale, overbevise og fortelle dem hva de skal gjøre, men veilede dem i å tenke og forberede seg på hva fremtiden kan bringe.

KAP 5

**SAMTALE-
MODELL**

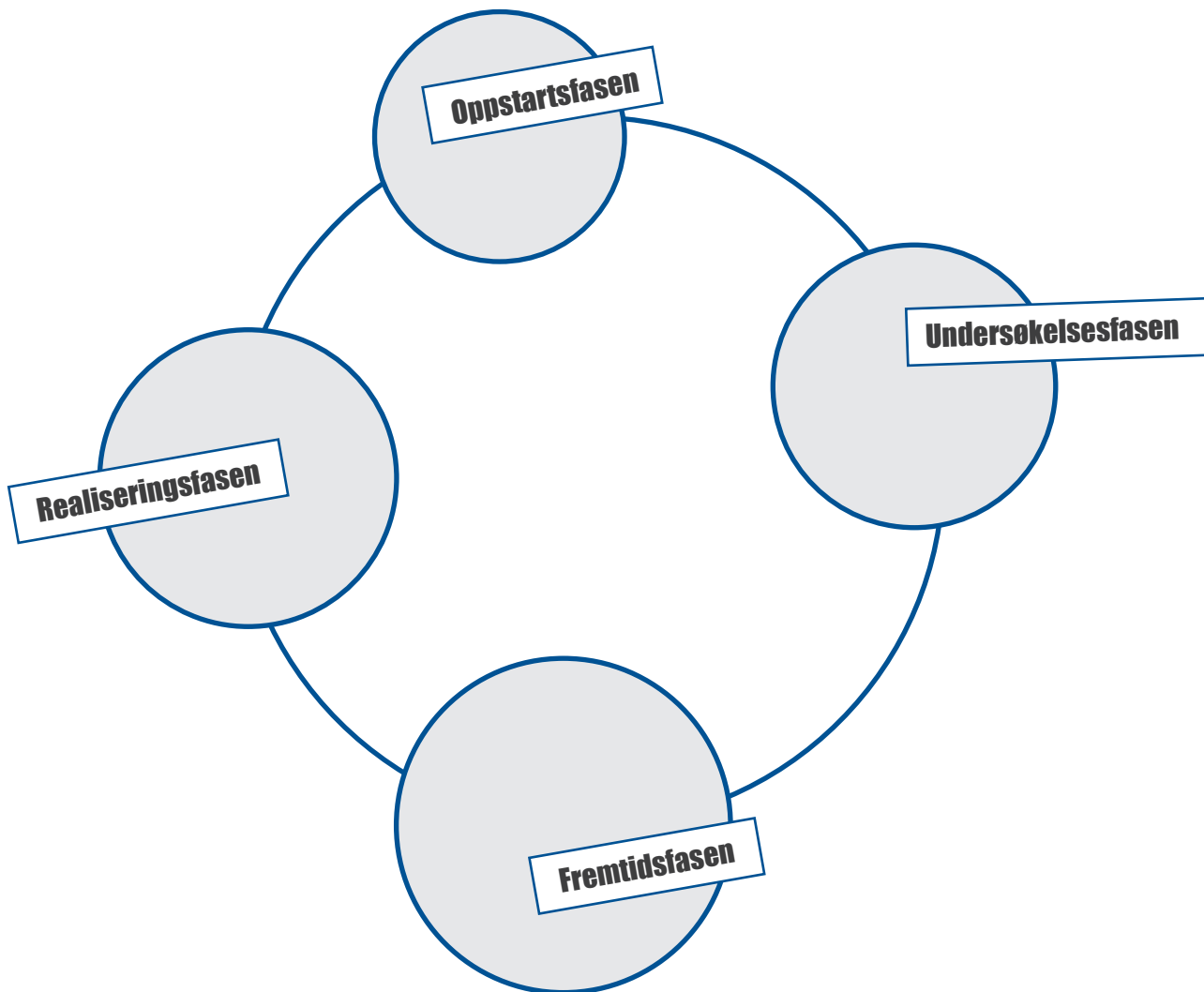
Innledende om modellen

Denne delen av veilederen gir deg konkrete forslag til hvordan du kan gjennomføre samtaler om fremtid og retur med foreldre på asylmottak. Den beskriver en modell som består av fire ulike, etterfølgende faser. Du kan velge om du vil bruke hele modellen eller bare deler av den. Det er viktig å presisere at dette er en modell til inspirasjon. Den er ikke ment som en rigid oppskrift du må følge steg for steg. La deg inspirere, legg til egne spørsmål, bruk de delene du opplever at passer særlig godt i situasjonen du står overfor, og gjør metodene til dine egne. Først når du opplever at metodene er dine, vil du kunne bruke dem på en god måte.

Diskuter gjerne egne erfaringer med kollegaene dine. Hvilke gode erfaringer har dere gjort dere? Hvilke spørsmål har vært særlig livgivende? Bygg på med egne erfaringer slik at metodene stadig blir bedre, slik Dale oppmuntrer til med sin tredelte kompetanseinndeling i kapittel to.

De av dere som kjenner MI, vil kunne trekke paralleller til metodikkens fem faser i endringsarbeid, og spesielt til forandringsprat (MI-gullet), der veilederen skal lytte etter et ønske om endring og bakgrunnen for dette ønsket. Fasene er ikke identiske, men de har likheter. Ta gjerne med deg erfaringer fra MI eller liknende arbeid når du utforsker de fire fasene vi presenterer her i veilederen. De fire fasene har sitt utspring i Appreciative Inquiries 5D-modell, men er her tilpasset det konkrete arbeidet som veilederen tar for seg.

Metodikken kan også tas i bruk i andre sammenhenger enn vår. Eksempelvis kan metodikken være godt egnet for Informasjonsprogrammet. Ta i bruk deler av eller hele metodikken andre steder og annet arbeid. Husk alltid å tilpasse den etter den konkrete målgruppen du står overfor.

Gjennomgående eksempel

For å gjøre det enklere å forstå hvordan du kan ta metodene i bruk, bruker vi ett og samme eksempel gjennom hele dette kapittelet. Familien i eksempelet er oppdiktet, men situasjonen deres likner situasjonen til mange barnefamilier som søker om opphold i Norge. Du vil møte ekteparet Adiam og Mounir fra Eritrea som har søkt om oppholdstillatelse. De har en gutt på åtte år og en jente på fire år. For noen måneder siden fikk familien avslag på søknaden om oppholdstillatelse fra UDI. De valgte å klage dette inn for UNE, og venter nå spent på svar på klagen. Familien har veldig lyst til å bli i Norge, og dere vil se at den mottaksansatte viser forståelse for dette samtidig som vedkommende forsøker å fokusere på mulighetene og fremtiden.

Ikke la eksempelet bli en fasit for hvordan du skal gå frem. Samtalene du har med barnefamilier, er så ulike at det ikke er mulig å gi noen fasit for hvordan de bør gjennomføres. Eksempelet er tatt med for å vise hvordan metodikken kan brukes. Du vil oppleve at noen familier samarbeider relativt godt, mens andre viser større motstand. Bruk eksempelet som et forslag til hvordan du kan gå frem.

Hensikten med samtalen:

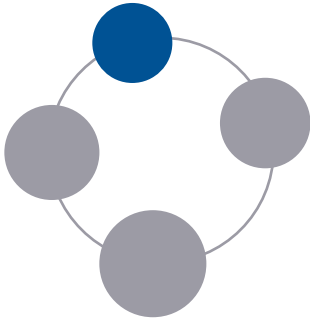
Få asylsøkerne til selv å utforske og aktivt
jobbe for et best mulig liv for seg selv
og familien sin

Før samtalen begynner

For å få fullt utbytte av samtalen er det viktig at du har forberedt deg godt. Hva vet du om personene du skal snakke med? Hvor kommer de fra, og hvilke historier bærer de med seg? Jo bedre du kjenner personene, jo lettere er det å gå inn i en samtale om fremtiden. Å skaffe deg konkret og oppdatert informasjon om landet/regionen asylsøkerne eventuelt skal returnere til, er en del av forberedelsene til samtalen.

En viktig del av forberedelsene er å forsøke å legge vekk negative fordommer, antakelser og forventninger. En streng objektiv og nøytral holdning er ikke idealet. Innta heller det vi kaller en slags positiv fordom. Forvent å oppdag gode egenskaper, ressurser og nyttige erfaringer. Vær klar over betydningen av anerkjennelse og gir uttrykk for det som er verdifullt. Fokuser på å lytte, stille fremtidsrettede spørsmål og respondere på en anerkjennende og undersøkende måte.

En veileder har også i oppgave å ta imot asylsøkerne og hjelpe dem til å føle seg velkomne. De fysiske omgivelsene har ofte større betydning enn vi tror. Langballe (2010) skriver i rapporten «Den vanskelige samtalen» at rommet bør innredes slik at det skaper en avslappet og trygg atmosfære. Samtaler med barn eller foreldre og samtaler med barn og foreldre sammen, stiller ulike krav til de fysiske rammene. Når barna er med, bør stoler og bord tilpasses både voksne og barn. Tenk på hvordan stolene er plassert, og tenk på om det er effekter som distraherer i rommet, temperaturen, lyset og så videre. Tenk gjennom hvordan du selv ville likt å bli tatt imot.

Oppstartsfasen

Hensikten med den første fasen er å etablere trygge rammer for samtalen. For at samtalen skal fungere, er det viktig at du har etablert en god relasjon til samtalepartnerne dine, en relasjon som er basert på tillit og trygghet. En viktig del her går på å gi asylsøkerne informasjon. De vet litt om hvorfor de har kommet, men i oppstartsfasen får de mer informasjon om hva samtalen handler om, og hvorfor det er behov for å ha denne samtalen. Informer dem også om at denne samtalen kan være nyttig både for fremtiden deres og for hverdagen deres her og nå.

Instruksjoner

- Ønsk asylsøkerne velkommen.
- Fortell dem hvorfor du har tatt initiativ til samtalen, og hvordan den skal foregå.
- Vis dem at du forstår den utfordrende situasjonen de er i.
- Forsikre dem om at samtalen ikke har noen betydning for søknaden deres.
- Hør om de synes det er viktig å snakke om fremtiden eller ikke.
- Få aksept for gjennomføring av samtalen.

Egne notater

Eksempel:

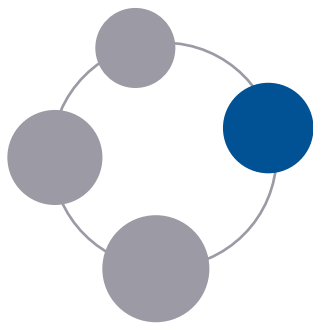
Hei, Adiam og Mounir. Velkommen og takk for at dere ville komme. Hvordan går det med dere? Jeg har i dag invitert dere hit for å snakke med dere om hva som skal skje fremover. Jeg vet at dere er spente på svaret fra UNE. Selv om det kanskje er tøft å høre, vil jeg minne dere på at det er to mulige utfall når det gjelder svaret på klagen deres. Dere kan enten få omgjort svaret fra UDI og dermed få innvilget opphold, eller dere kan få beskjed om at dere må forlate landet. Hva tenker dere om det?

Selv om dere ikke har fått svar på klagen deres ennå, synes jeg det er viktig å snakke om fremtiden deres. For uansett om dere får bli eller må reise hjem, tar dere som foreldre viktige valg. UDI har gitt svar på søknaden deres, og nå er det UNE som behandler klagen deres. Men de forteller dere ikke hvordan dere skal håndtere situasjonen. Det er det dere selv som gjør. Har dere tenkt noe på dette?

I de videre samtalene med dere vil jeg at vi skal bruke litt tid på å snakke om hva som skjer hvis dere får avslag på søknaden. Jeg sier ikke nå at dere får avslag, men at det er viktig at dere har tenkt gjennom hva dere vil gjøre hvis det skulle skje. Det er viktig at dere er forberedt, og at dere planlegger litt. Jeg ser dere synes dette er utfordrende, men la meg fortelle litt mer. Det jeg vil at vi skal gjøre, er å snakke om hva som skal til for at fremtiden deres blir best mulig dersom dere får avslag og må forlate Norge. Altså har dette ingenting med selve søknaden å gjøre, men det handler om at dere må være forberedt på at det kan komme et avslag. Ok?

Jeg vil at vi sammen ser på det dere kan og har erfart. Jeg vil også at dere skal sette ord på hva dere ønsker for fremtiden. Vi skal våge å se for oss at dere drar tilbake til Eritrea, og at livet blir bra. Grunnen til at jeg gjør dette, er at tidligere erfaringer har vist at av dem som må reise hjem, så er det de som har forberedt seg, som har klart seg best.

Husk også at alt vi sier, blir her mellom oss. Det er ingen som får høre dette, verken hos UDI eller UNE. Det har altså ingenting å si for søknaden deres. Men det har noe å si for hvordan dere som familie håndterer den situasjonen dere er i nå, og hvordan livet deres blir i fremtiden. Hvordan høres det ut? Vrient? Spennende? Litt rart? Skal vi prøve? Jeg har forberedt noen spørsmål og skal lede dere gjennom samtalen på en måte som jeg tror kan være fin. Da setter vi i gang.

Undersøkellesfasen

I denne fasen skal du støtte familien i å identifisere egne styrker og ressurser. Det sentrale her er ikke på hva UDI og UNE kan bidra med, men hva familien selv har av styrker og kvaliteter. For å kunne se fremover er det viktig at vi synliggjør de gode egenskapene og erfaringene som kan bidra i fremtiden. Dette gjør vi ved å stille spørsmål om gode opplevelser og erfaringer. På den måten får vi frem stolthet og positive følelser som kan bidra til å endre tankene om fremtiden.

Instruksjoner

- Innled med å fortelle deltakerne hva som skal skje.
- Introduser treet som metode.
- Fortell at dere skal jobbe med røttene og stammen i treet.
- Intervju deltakerne ved hjelp av spørsmålene på neste side.
- Skriv ned historiene og svarene direkte på en skisse eller en kopi av treet.

Egne notater

Styrketreet

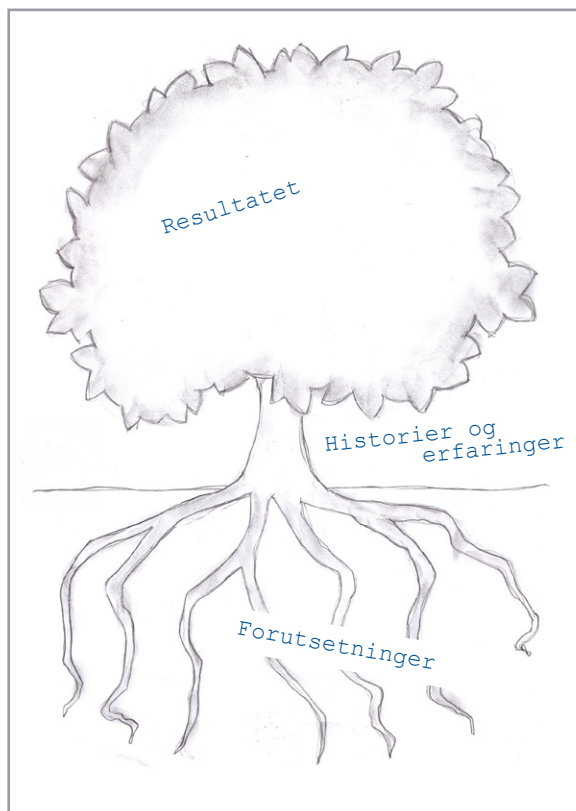
For de av dere som kjenner til MI, vil bruk av treet som metafor være kjent. I MI er treet brukt for å forklare ulike deler av samtalemotodikken. Treet er tatt i bruk for å synliggjøre, forenkle og illustrere. Det er også hensikten med *styrketreet*. Denne metoden deler inn treet på samme måte, i krone, stamme og røtter. Innholdet og formålet er derimot annerledes. Styrketreet er en enkel og strukturert metode der familien kan utforske mestringsopplevelser, egne styrker og bilder av en ønsket fremtid. Stammen symboliserer historiene og erfaringene, røttene viser til hva som var til stede og ga næring til at disse historiene ble virkelighet, mens krona symboliserer hva som kan vokse frem av alle ressursene.

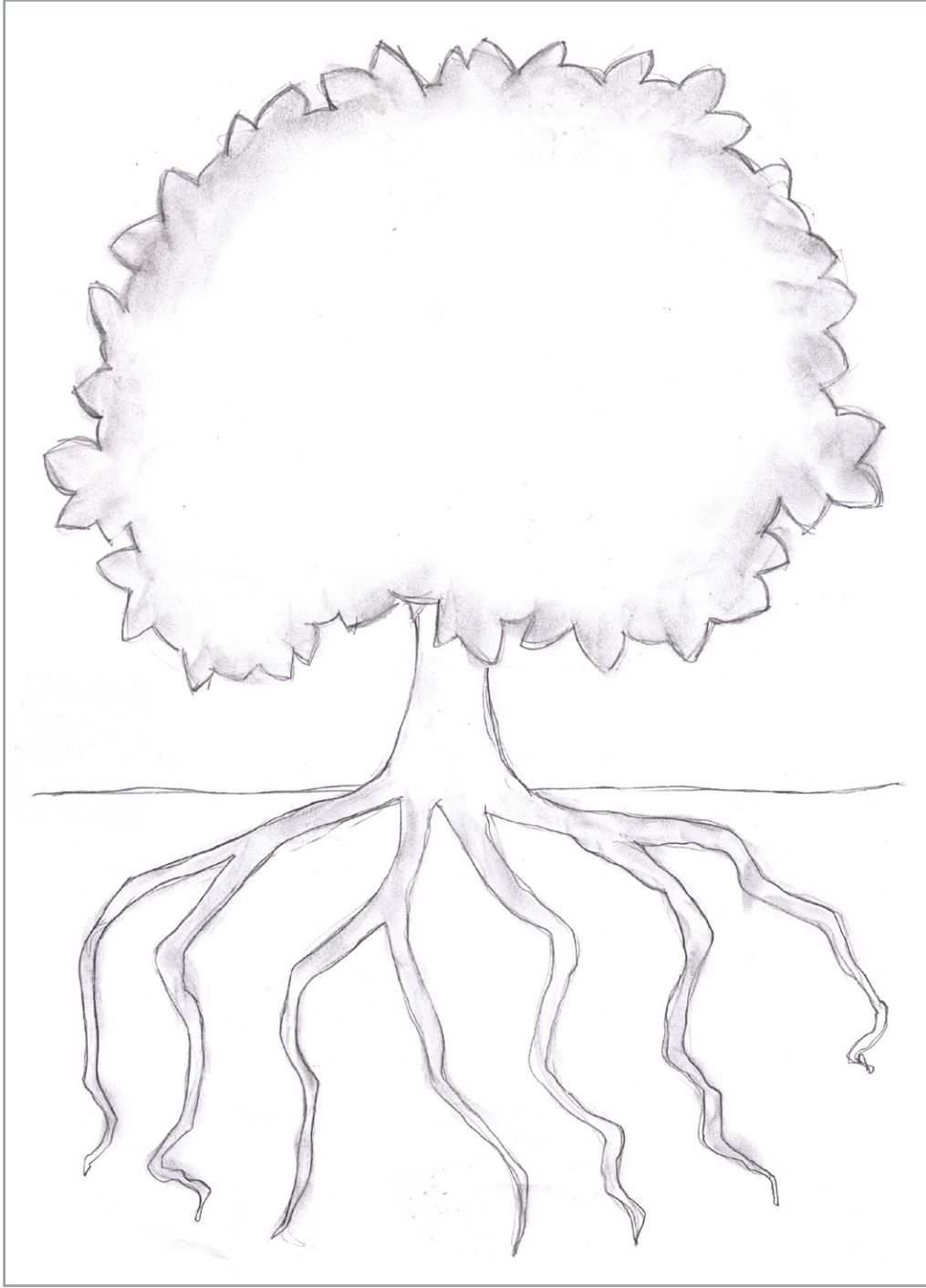
Se an foreldrene før du velger uttrykksmåte. Noen vil kanskje skrive, mens andre vil tegne. Ufarliggjør at dere er «lekne» i øvelsen. Det er fint å kunne ha noe synlig å forholde seg til i etterkant. I tillegg blir de kjent med metoder som kan være nyttig for senere samtaler med barna.

Vi vil gi deg tre ulike forslag til spørsmål som kan hente frem historien om en høydepunktopplevelse. Dersom du sitter overfor et par eller en gruppe asylsøkere, kan det være en fordel å gi dem noen minutter hver for seg til å tenke over spørsmålet. Deretter deler dere historiene i fellesskap. Vi er på jakt etter konkrete historier der personene opplevde mestring og velfungering. Samtaler om høydepunkter gir i seg selv energi og pågangsmot og kan synliggjøre at de allerede har mange av de tingene de trenger for å skape seg en ønsket fremtid.

Når du har tegnet et tre på et stort ark eller lagt frem en kopi av treet, forklarer du kort hva metoden går ut på. Start så med å identifisere høydepunktopplevelser.

På neste side finner du en illustrasjon du kan kopiere fra, om du ønsker.

Illustrasjon: Line Monrad-Hansen

Eksempel:

Det første forslaget til spørsmål ser dere gjennom eksempelet om Adiam og Mounir.

De siste årene har vært preget av store endringer i livet deres. Dere har valgt å reise fra Eritrea og komme hit til Norge. Det har vært mye usikkerhet om fremtiden, både for hver enkelt av dere og for familien. At dere er her og fortsatt fungerer, viser at dere er ressurssterke og har mange gode egenskaper. Hvis dere skal trekke frem en historie som viser styrkene deres, hva vil dere fortelle da? Jeg tenker altså på en historie hvor dere opplever at dere har fungert godt sammen som familie.

Gi deltakerne tid til å tenke på spørsmålet. Noen vil kunne gi svar på spørsmålet etter få minutter, mens andre trenger lengre tid. For noen vil det til og med være fint å kunne ta med seg spørsmålet hjem og grunne på det noen dager før de fortsetter samtalen. Det er viktig at du tilpasser spørsmålet til dem du sitter overfor. Er familien velfungerende, med godt og nært samarbeid, kan du spørre etter når familien er på sitt aller beste. Er familien derimot mindre velfungerende, kan det være fint å tone ned spørsmålene og lete etter episoder hvor de selv opplevde at ting fungerte greit.

Etter at historiene er fortalt, er det viktig at du responderer på historien. Si gjerne helt konkret hva du legger merke til av styrker og gode egenskaper. Vær klar over at anerkjennelse har større effekt jo mer konkret og jo mer knyttet til en faktisk hendelse den er. Tilbake til eksempelet:

Takk for historien du fortalte, Adiam. En god historie som nettopp viser noen av styrkene dere har som familie. Flott å se hvordan dere ... og hvordan dere samarbeidet for å ... Det er også spennende å høre om hvordan dere ga barna ansvar da ...

Nå skal du konkretisere hva du oppfattet som gode egenskaper og kvaliteter. Vis til deler av historien, slik at det blir konkret og forståelig. På den måten viser du deltakerne oppmerksomhet og at du bryr deg om dem. Følg så opp med noen utdypende spørsmål knyttet til historien. Spørsmålene skal føre til mer informasjon om hva som skulle til for at ting ble bra i den konkrete historien.

Eksempelvis:

- *Hva bidro du, Adiam, med for at dette kunne skje?*
- *Hva bidro du, Mounir, med for at dette kunne skje?*
- *Hva bidro barna deres med for at dette kunne skje?*
- *Hvilken støtte fikk du/dere som gjorde dette mulig?*
- *Hva kan dere lære av dette?*

Oppsummer historien kort på en positiv måte. Bli enig med familien om en overskrift som dere skriver inn i stammen på treillustrasjonen. Gå så til røttene og skriv inn hva som gjorde historien mulig. Hva var utslagsgivende? Bruk gjerne svarene deres på oppfølgingsspørsmålene her.

I treillustrasjonen har dere nå fylt inn en historie i stammen og faktorer som gjorde historien mulig, i røttene. Dere kan gjerne fylle inn flere historier med nye faktorer. Ved å jakte på flere gode opplevelser får dere et stadig mer utfylt tre med sterke historier og egenskaper som var utslagsgivende for at noe bra kunne skje. Still gjerne litt andre spørsmål, slik at det er lett å komme med en ny historie. Her følger to andre alternativer:

Alternativ A

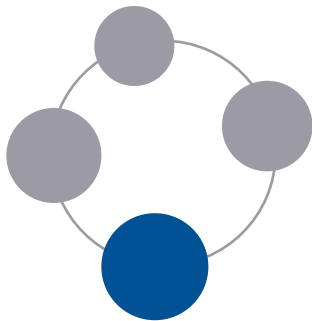
Tiden i Norge og på mottak kan på mange måter ha vært utfordrende, med lite privatliv og mye usikkerhet. Samtidig har det vært situasjoner og erfaringer underveis som har gitt dere verdifull innsikt og ny kunnskap. Hvis du skulle fortelle en historie som viser noe av det dere har lært, for eksempel om deg selv, om egne ressurser eller om samhandling med andre, og som vil være verdifullt dersom dere skal skape en ny tilværelse i Eritrea, hvilken historie vil du fortelle da?

Følg opp med å takke for historien, slik du gjorde tidligere, responder på den og følg opp med utdypende spørsmål. Skriv så inn historien i stammen på treet og de utslagsgivende faktorene i røttene.

Alternativ B

Selv om dere valgte å reise fra Eritrea, er det kanskje noen mennesker, steder og opplevelser derfra som vekker gode minner? Hvis du skal trekke frem en historie fra Eritrea som på en fin måte viser glede, samhold og trygghet, hvilken vil du fortelle?

Følg opp med å takke for historien, slik du gjorde tidligere, responder på den og følg opp med utdypende spørsmål. Vis genuin interesse. Skriv så inn historien i stammen på treet og de utslagsgivende faktorene i røttene.

Fremtidsfasen

Målet med denne fasen er å skape sammenheng mellom konkrete ferdigheter og ressurser hos familien (røttene i treet) og en fremtid hvor de har det bra (trekrona). Det handler litt om å slippe taket, våge å se for seg noe annet og sette ord på hva de ønsker for seg selv og familien sin. Ord skaper virkelighet, og konkrete bilder av ønsket fremtid kan lede til handling i nåtid og motivasjon og lyst med hensyn til fremtiden.

Instruksjoner

- Innled med å fortelle hva som skal skje.
- Fortell at dere skal jobbe videre med krona i styrketreet.
- Bruk spørsmålene på neste side som utgangspunkt for samtalene i denne fasen.
- Noter direkte i krona på illustrasjonen/utskriften av treet.

Egne notater

Forslag til gjennomføring

Foreldrene skal nå lage fremtidsbilder. Still et spørsmål som får dem til å se for seg hvordan en ønsket fremtid kan se ut. Det kan være en god idé å la hver enkelt forelder tenke seg litt om på egen hånd først. Det er viktig å vise dem de ressursene de allerede har. I trerøttene finner dere mange eksempler på de ferdighetene og egenskapene de har, og som de kan ta i bruk for å skape den fremtiden de ønsker seg. Hvordan kan fremtiden se ut dersom de tar i bruk alt dette oftere og virkelig bruker ressursene sine for å skape den fremtiden de ønsker?

Nå har vi fylt ut stammen og røttene i treet. Ser dere at det begynner å vokse seg sterkt? Vi skal nå fokusere på toppen av treet, på det vi kaller krona. Vi skal begynne med en reise. Se for dere at vi drar til 2015. Klarer dere å se for dere at dere i 2015 er reetablerte i Eritrea, og at dere allerede har bodd der en stund? Hele familien sitter på kjøkkenet og snakker om dagen som har gått. Alle er egentlig enige om at det har vært en fin dag, og at tilværelsen i Eritrea er overraskende god. Hvordan har dere det, og hvordan er situasjonen deres?

Som vi har nevnt tidligere, kan det være fint å gi hver av dem noen minutter først til å tenke og notere ned fremtidsbildene sine. Gjenta gjerne spørsmålet en gang dersom det er vanskelig for dem. Etter noen minutter inviterer du dem tilbake i fellesskapet og ber dem fortelle hverandre hva de ser. Din rolle handler om å lytte og være til stede på en anerkjennende måte. Legg særlig merke til små tegn på håp og glede, som for eksempel et lite smil. Noter ned stikkord underveis, slik at du kan følge opp med utdypende spørsmål. La de første spørsmålene være formulert i presens, som om vi er i fremtiden allerede. Deretter kan du stille noen spørsmål som tar oss tilbake til nåtid, og som kan motivere deltakerne til handling.

Samtalen fortsetter:

Takk for at dere delte de fine fremtidsbildene med oss. Det høres ut som om dere har et ganske godt bilde av hvordan fremtiden deres kan bli dersom dere får støtte fra dem rundt dere, planlegger godt og tar i bruk alle erfaringene deres. Det er fint å høre om alt det dere har lyst til å få til. Dere formulerer det godt, og jeg ser at det gir dere glede å tenke på det. Jeg vil gjerne finne ut enda mer om hvordan situasjonen deres ser ut.

Hvordan skaffer dere nok penger til familien?

På hvilken måte sørger jobbsituasjonen for at dere har det bra?

Hvordan har barna deres det?

Hvordan er skolesituasjonen for barna?

Hvordan er kontakten med venner og familie?

Hvordan er erfaringene fra tiden i Norge med på å gi dere en fin tilværelse?

Dette er spennende å høre om. Hvis dere planlegger godt og tar i bruk ressursene deres på best mulig måte, er det ingenting i veien for at ikke dette skal bli virkelighet. Det er dere som tar valgene og skaper fremtiden deres. Skal vi forsøke å sammenfatte det dere nå har snakket om og sett for dere? Vi begynner med å skrive i krona på treet. Vi bruker presens, vi er, har og gjør. Det skal være noe som dere sammen opplever som en fin fremtid, og det kan gjerne være litt store tanker, noe dere kan strekke dere mot. Vil du begynne å skrive litt, Mounir? Jeg kan godt hjelpe til om dere ønsker det. Oppgaven nå er å formulere en kort beskrivelse av fremtiden slik dere har beskrevet den. Dette skal skrives inn i krona på treet. Det er viktig at det dere skriver i krona, består av begge beskrivelser av den fremtiden dere ønsker for familien, dersom dere returnerer til Eritrea.

Neste fase handler om realisering. Før dere går over i den fasen, kan det være fint å stille noen spørsmål som tar deltakerne tilbake til nåtiden, ventetiden i mottaket. Svarene er med på å trekke fremtidsbildene mot nåtiden, slik at de ser at de henger sammen.

Hva gjorde dere før hjemreisen for at situasjonen ble som den ble?

Hvem var viktig for at situasjonen ble bra?

Hva gjorde barna som bidro til den gode situasjonen?

Hva skal til for at dere skal kunne begynne å gjøre noe av dette allerede nå?

Eksempelet over viser forslag til spørsmål som leder til et fremtidsbilde. Det finnes mange gode spørsmål du kan stille for å skape fremtidsbilder. Prøv deg frem og se hva du synes fungerer best. På neste side vil du se to andre alternativer.

Alternativ 1

Se for dere at dere er tilbake i Eritrea og har fått mulighet til å jobbe med noe som gir god nok inntekt til at dere klarer dere bra, og som gir dere mulighet til å utvikle dere og lære nye ting.

Hva består dette arbeidet i?

Hvordan bruker du erfaringene dine og kompetansen din i dette arbeidet?

Hvordan er erfaringene dine fra tiden i Norge med på å gi dere en god tilværelse?

Hvordan bidrar skolesituasjonen for barna deres til at dere har det godt?

På samme måte som i eksempelet på forrige side formulerer dere en fremtidsbeskrivelse som dere skriver inn i krona. Deretter følger du opp med noen spørsmål som leder videre mot realisering:

Hvilken støtte fikk dere i Norge som gjorde at reetableringen gikk bra?

Hvordan har de lokale myndighetene vært til hjelp?

Hva er de enkleste grepene som kan gjøres for at dette skal skje?

Hva skal til for at du/dere kan begynne å gjøre noe av dette allerede nå?

Alternativ 2

Se for dere at de problemene dere opplevde da dere valgte å dra fra hjemlandet, ikke lenger er like vanskelige å håndtere. Dere lever et liv som oppleves som godt.

Hvordan ser livet ut da?

Hvordan bor dere?

På hvilken måte har barna deres mulighet til å vokse opp i trygghet?

Hva bidrar kona di/mannen din med for at dere har et godt liv?

På samme måte som i eksempelet over beskriver deltakerne fremtiden ved å svare på spørsmålene.

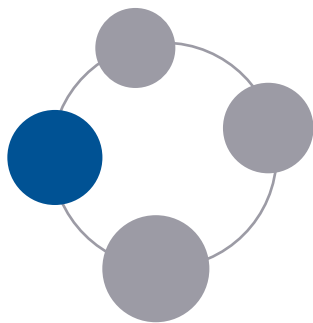
Skriv dette inn i krona. Følg deretter opp med spørsmål som leder videre mot realisering:

Hvordan forberedte dere hjemreisen slik at returen deres gikk så bra?

Hva bidro familie og venner med for at dette kunne bli virkelighet?

Hva slags støtte fikk dere på mottaket før avreisen som muliggjorde dette?

Hva skal til for at du/dere kan begynne å gjøre noe allerede nå?

Realiseringsfasen

I denne fasen skal mottaksansatte støtte asylsøkerne i å identifisere enkle grep som skaper bevegelse mot den fremtiden de ønsker. Veikartet motiverer dem til aktiv deltakelse og tydeliggjør konkrete steg mot en god fremtid for familien. Det ferdige utfylte veikartet blir en «oppskrift», et kart som viser veien deres mot målet.

Instruksjoner

- Innled med å fortelle dem hva som skal skje.
- Fortell om veikartet som metode.
- Skriv beskrivelsen av ønsket fremtid fra krona på nytt øverst i veikartet
- Fyll ut veikartet slik at det viser veien videre.

Veikartet som metode

Veikartet er en visuell metode som skal lede asylsøkerne mot den fremtiden de ønsker seg. Hva kan de gjøre for å nærme seg det livet de ønsker seg? Hva kan de gjøre for å få et så godt liv som mulig? Lag veikartet på et stort papir. Rull ut cirka to meter gråpapir eller et stort hvitt ark, slik at det er god plass å jobbe på. Fordelen med gråpapir er at det enkelt kan rulles sammen og henges opp igjen.

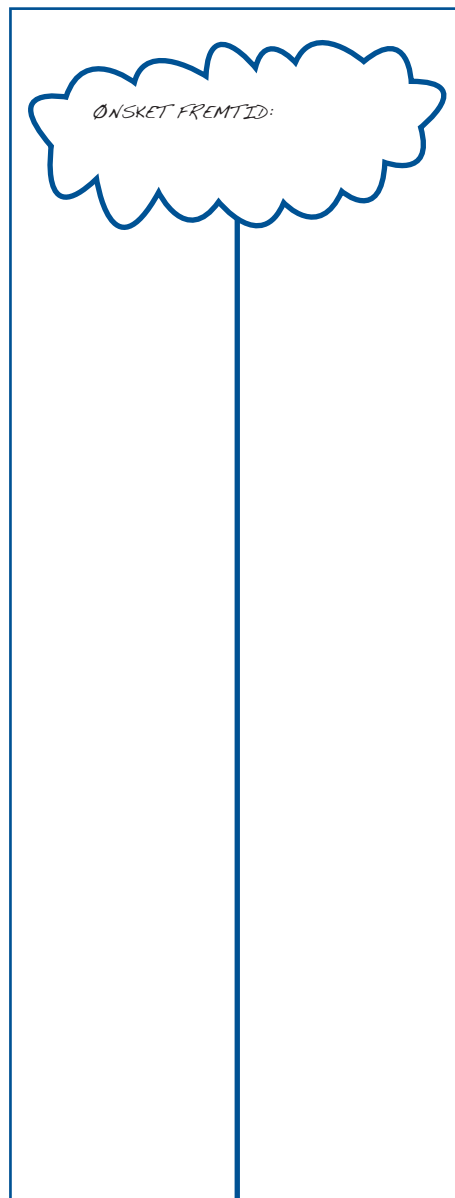
Forslag til gjennomføring

Tegn illustrasjonen du ser på neste side. Den skal ha et felt på toppen og en tidslinje i midten som strekker seg nedover arket. På toppen av arket skal dere beskrive ønsket fremtid. Dette henter dere fra forrige fase (krona på treet), der dere avsluttet med å oppsummere hvordan fremtiden ville se ut om to–tre år. På tidslinjen skal dere skrive inn små skritt som deltakerne må ta på veien mot målet. Det letteste er ofte å begynne med i dag. Jobb dere så oppover arket mot målet.

Det dere skriver inn, bør være konkrete oppgaver og gjøremål. Sett tidsfrister på oppgavene for å sikre fremdrift. Fordel også ansvar for de ulike oppgavene. Sikt mot et estetisk pent veikart, som gir det ekstraverdi. Bruk gjerne fargede ark, saks, lim og fargestifter. Husk også å fortelle deltakerne at de må ta seg tid til å feire underveis. En liten belønning, en liten feiring, gjør at familien bekrefter at de er på riktig vei. Det gir motivasjon og lyst til å fortsette. Kanskje hele familien kan finne på noe hyggelig sammen som markerer at alle har gjort noe viktig for at de skal få det fint?

Veikartet er en fin inngang til samtaler som skaper håp og fremtidstro. Metoden bidrar også til å bygge en viktig livskompetanse. Det å fokusere på ønsket fremtid og identifisere og utforske muligheter og styrker gjør deltakerne i stand til å ta valg basert på ressurser.

Veikartene gjør seg godt på veggen. Dersom flere familier utarbeider veikart og henger dem side om side, kan disse virke inspirerende for andre familier. Jo finere de er, jo bedre er spredningseffekten.

Eksempelet om Adiam og Mounir

Nå skal vi prøve å overføre det vi har snakket om i samtalen, til veikartet. Øverst skriver vi inn det dere har fortalt om fremtiden deres. Veikartet kan gjøre veien frem mot målet tydeligere for dere, og det kan hjelpe dere til å se hva dere skal begynne med, og hva som kan vente litt.

Kanskje vi kan få øye på hvilke oppgaver som passer best til deg, Adiam, og hvilke oppgaver som passer best til deg, Mounir? Kanskje kan barna også bidra med noe? Dere har allerede sagt noe om hvilke ting dere kan begynne med allerede nå.

Mounir, du nevnte at du ønsker å holde kontakt med vennene dine hjemme, via Skype. Er det andre ting vi kan sette inn nederst i veikartet, som dere kan gjøre allerede nå?

I samtale med deltakerne fyller dere så ut hva som må gjøres for å nå fremtiden de har beskrevet. Oppfordr gjerne deltakerne til selv å være dem som skriver i veikartet.

Her er noen eksempler på oppgaver som kan bringe asylsøkere nærmere fremtidsbildene sine:

- oppdatere seg om situasjonen i hjemlandet
- undersøke hvilke økonomiske fordeler det er med assistert frivillig retur
- søke om assistert frivillig retur
- undersøke hvor de kan søke om støtte til reetablering i hjemlandet
- undersøke hvilken støtte som finnes for tilbakevendte i hjemlandet
- skaffe nødvendige attester og dokumenter
- undersøke mulighetene for å skaffe seg arbeid og bolig
- undersøke hvilken praktisk bistand de trenger i forbindelse med bolig
- opprettholde/opprette kontakt med venner og familie i hjemlandet
- opprettholde/opprette kontakt med nettverk som kan bistå i forbindelse med jobb
- undersøke mulighetene for egen utdanning
- undersøke mulighetene for barnas videre skolegang
- undersøke mulighetene for fritidsaktiviteter i hjemlandet
- planlegge og arrangere avskjedsfest med venner i Norge
- legge til rette for videre kontakt med venner i Norge etter retur

Dette er eksempler på oppgaver som kan bidra til god reetablering i hjemlandet. Et veikart kan altså inneholde oppgaver som må gjøres før og etter returen.

Hvordan sikre at veikartet fungerer godt?

For at veikartet skal fungere som et styringsverktøy, er det lurt å føye til feiring og potensielle hindringer samt tidfeste oppgavene. Det kan for eksempel være fint å ha en feiring å se frem til etter at man har gjort en del oppgaver. Det vil sikre fortsatt motivasjon, og betyr at det også er lystbetonte aktiviteter involvert i veikartet. Det er dessuten viktig at dere identifiserer potensielle hindringer, slik at asylsøkerne er forberedt på og har tenkt ut hvordan de skal takle disse. Det kan for eksempel dreie seg om motstand fra venner i og utenfor mottaket. Hvordan skal familien takle at andre ikke aksepterer hvordan de selv ønsker at fremtiden skal være? Det siste tipset handler om å fordele oppgaver og sette tidsfrister for dem. Når hele familien vet hvem som skal gjøre hva, og når, vil det være enklere å følge opp og ta ansvar. La gjerne barna inngå i oppgavene slik at de føler seg involvert og sett. Husk også å stille gode spørsmål, og ikke gå i fella med å fortelle dem hva de må gjøre. Forbered gode spørsmål de kan reflektere over, og som leder i retning av den fremtiden de har beskrevet.

Gode spørsmål begynner ofte med:

Hva skal til for at ...?

Hva kan det lede til ...?

Når det er gjort, hva blir da mulig ...?

På hvilke måte kan dette ...?

Hva kan du gjøre for at ...?

På hvilken måte kan du ta i bruk dine styrker for at ...?

Avslutt gjerne med å henge opp veikartet, om det ikke allerede henger på veggen. Gå noen skritt tilbake og se på kartet. Oppsummer sammen hva dere ser. *Har alle fått oppgaver? Ser oppgavene greie ut? Vet de hva de skal begynne med?*

Takk familien for deltakelsen, og trekk frem noen konkrete styrker og egenskaper du har oppdaget i løpet av samtalen. Avtal gjerne å møtes igjen, slik at dere kan se videre på veikartet og hva de har fått til. Dere kan hele tiden føye til nye oppgaver, og det kan også være fint å stryke ut oppgaver som er gjort. På den måten ser de fremgangen tydelig.

Eksempelet om Adiam og Mounir

Se på dette! Dette hadde dere ikke trodd da vi begynte. Dere var først litt nølende, men etter hvert ble det skikkelig fart i arbeidet. Hva synes dere om det dere har laget? Ser oppgavene greie ut? Er det noe dere lurer på eller ikke forstår? Hvordan er det viktig at dere jobber fremover? Jeg er spent på hvordan dette går videre, og jeg vil gjerne møte dere igjen. Høres det greit ut? Så kan vi se på hva dere har fått til, og hvordan vi skal jobbe videre? Når tror dere det er lurt at vi møtes igjen? Skal vi sette inn møtet i veikartet, kanskje? Da kunne vi ha begynt med en kopp god kaffe for å feire det dere har fått til allerede!

KAP 6

SAMTALE

MED BARNNA

På barnets premisser

En god samtale med barn skjer på barnets premisser. Vi har vist til hvorfor det er viktig at barn blir involvert. Spørsmålet nå er: Hvordan involverer vi barna? Det vil være svært ulikt hva barn har behov for å snakke om, hva de lurer på, hva de er redde for, og så videre. Det er derfor viktig å ta initiativ til samtaler med barn, men samtidig la dem være med på å lede samtalen. En slik dynamikk stiller krav til en lyttende voksenperson som våger å la samtalen utvikle seg etter barnets ønsker og behov. Dette kapittelet handler om hvordan metodikken kan tilpasses til barn, og hvilke hensyn man må ta når barn er målgruppen.

Metodene vi har foreslått i kapittel 5, er valgt ut med tanke på at de kan gjennomføres med foreldre og barn hver for seg eller foreldre og barn sammen. Vi ser for oss tre ulike måter å gjøre dette på:

1) Foreldre og barn samtaler med en mottaksansatt sammen

2) Foreldrene samtaler med barnet alene, med eller uten støtte av den mottaksansatte

3) En mottaksansatt samtaler med barnet alene

Alternativ 1 vil altså være at hele barnefamilien samtaler med en mottaksansatt og fyller ut et felles styrketre og veikart for familien. Alternativ 2 vil si at foreldrene har en samtale med en mottaksansatt hvor de fyller ut sitt eget styrketre og veikart. Senere vil de kunne gjennomføre samtaler med barna sine og bruke de samme metodene. Dette kan foregå med eller uten støtte av den mottaksansatte. Alternativ 3 vil si at den mottaksansatte samtaler med barnet uten at foreldrene er til stede.

Vi tenker at det er positivt at foreldrene samtaler med barna sine selv. Det er foreldrene som kjenner barna best, og det er de som står dem nærmest. At foreldrene selv skal samtale med barna, forutsetter at de er i stand til å snakke med barna, gi adekvate reaksjoner på barnas følelser og korrigere dem ved feilantakelser og misforståelser. En del foreldre opplever dette som vanskelig. Noen vegrer seg for å ta opp de vanskelige temaene, mens andre synes det er utfordrende å vite hvordan de skal gjøre det. Spør derfor foreldrene om hva de ønsker og trenger. Kanskje er det nok å forberede noen spørsmål sammen? Kanskje er det fint at den ansatte blir med på første del av samtalen, eller kanskje trenger foreldrene støtte gjennom hele samtalen? Enkelte ganger ønsker foreldrene at den mottaksansatte tar hele samtalen uten at de selv er til stede. Det kan fungere fint for eldre barn. For yngre barn er det en fordel at foreldrene er med i samtalen.

Hvilket alternativ vi velger, bør være basert på barnets beste. Det gunstigste er at foreldrene og mottaksansatte sammen blir enige om hva de tror vil fungere best. Metodene fungerer godt for alle alternativene.

Se hvert enkelt barn

Barn er en bred og lite nøyaktig beskrivelse av målgruppen. Å samtale med et barn på tre år vil være vesensforskjellig fra å samtale med et barn på tolv år. Det vil også kunne være store forskjeller på samtaler med to ulike seksåringer. Ingen samtaler vil være like, og ingen kategorisering vil være helt rett, for barn følger ikke kategorier. Vårt viktigste råd er derfor: Tilpass innholdet i og formen på samtalen til det konkrete barnet du står overfor – for ingen barn er like!

Barns alder, kjønn, personlighet, erfaringer, språkevner, familiesituasjon, motivasjon, trivsel og hvordan de fungerer rent generelt, vil påvirke en samtale i stor grad. Mottaksansatte må derfor ta hensyn til disse ulike faktorene når de planlegger og gjennomfører samtaler. Både spørsmål, ordvalg, type oppgave, instruksjon, tidsramme og tilnærming må tilpasses det konkrete barnet. Vi vil derfor ikke gi instruksjoner om hvordan du skal ordlegge deg og stille spørsmål, men derimot vise til eksempler. På neste side ser du noen spørsmål som vil kunne hjelpe deg på vei.

At det er behov for å tilpasse samtalen, vil også kunne bli tydelig når du snakker med en søskenflokk. Barn i én og samme familie kan være svært forskjellige. Når sprikene er store eller forholdet søsknene imellom er vanskelig, kan det være lurt å vurdere om barna bør samtale med en voksen hver for seg.

Når foreldrene selv skal samtale med barna, kan det være en fordel å gå gjennom metodikken med foreldrene i forkant. Lag en oversikt sammen med dem, slik at de vet hva de ønsker å gjøre, og blir trygge på metodikken. Utarbeid gjerne noen spørsmål sammen med foreldrene som dere mener kan fungere godt for barna. Dette vil gi foreldrene trygghet og motivasjon.

Spørsmål som kan gi et klarere bilde av hvem barnet er:

- Hvor gammelt er barnet?
- Hvor lenge har barnet bodd på mottaket?
- Hvor integrert er barnet i barnehage/skole/fritidsaktiviteter?
- Hvem er foreldrene, og hvordan trives de i mottaket?
- Hvor godt trives barnet i mottaket?
- Hvor er barnet plassert i søskenflokken? Eldst, yngst og så videre.
- Hvilke erfaringer har barnet fra hjemlandet sitt?
- Hvilke tanker har foreldrene om fremtiden?
- Hvor mye vet barnet fra før?
- Hvor godt snakker barnet norsk?
- Hvor god er barnet til å holde konsentrasjonen?
- Hvilket språklig nivå ligger barnet på?
- Hvor trygg er barnet?
- Hvilke bekymringer har barnet?
- Hvor motivert er barnet til å fokusere på fremtiden?
- Hvilke styrker har barnet?
- Hvilke positive minner har barnet fra hjemlandet?
- Hvilke interesser har barnet?
- Hvilken relasjon har du til barnet?

Ved å svare på spørsmålene vil mottaksansatte få et klarere bilde av hvem barnet er. Av svarene følger også behovet for tilpasninger. Er barnet interessert i å tegne, så bruk dette i samtalen. Strever barnet med å konsentrere seg, så ta mange og små pauser. Har barnet aldri hørt om retur tidligere, gå varsomt frem. Hvert spørsmål vil gi svar som mottaksansatte kan navigere etter i sin tilpasning.

Barn som målgruppe

Det kan også være fint for mottaksansatte å ha med seg noen generelle hensyn som gjelder de fleste barn. Her tar vi for oss noen viktige hensyn som er særlig aktuelle for metodikken i veilederen.

Oppmerksomhetsspenn

Barn har kortere oppmerksomhetsspenn enn voksne. Det medfører at samtaler bør være relativt korte og med hyppige pauser. Samtaler om fremtid kan oppleves som både gøy og litt skummelt for barn. Dersom du samtaler med barn preget av sorg og bekymring, er det viktig at barna ikke blir for lenge i de vonde følelsene. Det kan du passe på ved å være nøye på at samtaler ikke varer for lenge og å sikre at dere i samtalen veksler mellom det vanskelige og noe mer lystbetont. Barnepsykologen Magne Raundalen forteller at han i møte med denne barnegruppen ofte tar i bruk humor som virkemiddel. Morsomme historier, musikkinnslag, øvelser og vitser kan være metoder for å sikre at dere også ler litt sammen. Det er viktig at barnet får en god opplevelse av samtalen, og at møtet ikke ubetinget forbindes med noe vondt.

For å holde på barns oppmerksomhet er det dessuten viktig at de blir aktivisert. Metodikken vi foreslår, er basert på at barnet selv skal være aktivt i innholdet og gangen i samtalen. I det hele tatt er det viktig at du lar barnet være med på å lede an. Barn klarer ikke alltid å gi tilbakemeldinger og sette grenser verbalt, så vær oppmerksom på signalene de sender. Eksempelvis kan vi se at enkelte barn tuller og tøyser når de opplever noe som følelsesmessig vanskelig. Forsøk derfor hele tiden å være følsom for barnets opplevelse av situasjonen, slik at du tolker barnet på riktig måte.

Visualisering

I samtalen skal barnet uttrykke sine tanker og følelser. For de fleste voksne er det naturlig å uttrykke seg verbalt. For mange barn vil dette være utfordrende. Vi har derfor valgt ut metoder som gir rom for visualisering. Gjennom å koble prat til visuelle uttrykksmåter vil barnet få støtte i uttrykket sitt. Vi kan også tilpasse metodene ut fra de preferansene barnet viser.

Eksempelvis ser vi dette i bruken av veikartet. For de fleste voksne vil det her være naturlig å skrive ned oppgaver, ønsket fremtid, feiringer og så videre. Barn kan derimot få god hjelp i å tegne og male de samme tingene. Vi kan også kombinere tegning med ord der det er nødvendig. Tilpass graden av visualisering etter barnets alder, preferanser og egenskaper.

Konkretisering

Det er også viktig å fokusere på *konkrete* hendelser og situasjoner. Å snakke om abstrakte ting kan være vrient for en del barn. Jo mindre barna er, jo vanskeligere er det ofte for dem å forholde seg til abstrakte ting. Vær derfor helt konkret når du samtaler med barn, og ta gjerne i bruk eksempler for å forklare hva du mener.

I tillegg er det fint om du som mottaksansatt klarer å tilrettelegge metodene slik at de oppleves som aktuelle og skreddersydde for asylsøkerne. Bruk gjerne eksempler fra hjemlandet deres, bruk navnene deres, vis til erfaringer de har, og så videre. Det er en fordel at de opplever metodene som relevante og nære, i motsetning til ferdiglagede og låste.

Positivt hjemlandsfokus

For at en eventuell retur skal kunne oppleves som god, er det viktig at barn har positive tanker om hjemlandet. Enkelte barn på mottak har vonde opplevelser fra selve reisen fra hjemlandet eller fra tiden før avreise. Det er viktig å lytte til disse vonde opplevelsene, samtidig som det er viktig å trekke frem de gode minnene og mulighetene som finnes. Metodikken legger til rette for at vi i samtalene skal utforske mulighetene i hjemlandet. For barn kan det være fint å få spørsmål og øvelser som setter dem på sporet av de gode minnene og mulighetene som finnes i hjemlandet.

Tid og sted

En god samtale kommer ikke alltid når vi har planlagt det. Ofte dukker de gode spørsmålene og de ærlige svarene opp når vi minst venter det. Vi kan skille mellom formelle og uformelle samtaler. De formelle samtalene er de planlagte møtene, mens de uformelle samtalene har en mer spontan og direkte karakter. For barn kan planlagte møter virke skremmende. Enkelte barn vil oppleves som tilbaketrukkne og redde i slike sammenhenger. De uformelle samtalene gir derimot oftere rom for åpenhet og ærlighet. Vær derfor våken for åpninger for uformelle samtaler. Vær forberedt på disse også, ikke bare på de formelle samtalene.

Bruk av arbeidsbok

En arbeidsbok kan være et nyttig verktøy dersom dere skal ha flere samtaler med barnet. Her kan barnet skrive, tegne og løse oppgaver i løpet av samtaler. Kanskje ønsker barnet også å notere tanker mellom samtaler. Boken kan være en fin måte å avslutte og starte samtaler på. Når dere skal avslutte en samtale, kan dere oppsummere hva dere har snakket om og jobbet med, ved å bla gjennom sidene. Når dere skal starte en samtale, kan boken være fin å bruke for å friske opp hva dere pratet om sist. Boken vil også være et godt verktøy i samtale med foreldre og søsken. Da vil det være enklere for barnet å huske for eksempel ulike tanker og følelser de hadde. Det kan også være fint for barnet å samle tankene på ett sted. Bli enige om hvem som bør passe på boken mellom samtaler så den ikke blir borte.

Relasjon før samtale

Barn trenger trygghet for å delta i samtaler. For barn handler trygghet ofte om tid. Ta deg tid til å bli kjent med barnet og foreldrene, og ta deg tid til å etablere en god relasjon før du starter samtalen om de mer utfordrende emnene. Legg også til rette for at det er den mottaksansatte som kjenner barnet best, som tar samtalen. Vær tydelig på hva som skal skje og hvorfor. Det er med på å forklare, skape forutsigbarhet og utvikle relasjoner. La barnet få mulighet til å stille spørsmål helt i starten, slik at det forstår at tankene det har, er viktige. Ivareta relasjonen gjennom å være tydelig og å fortelle sannheten. Ikke undervurder barnets evne til å forstå hva som skjer, men, som tidligere nevnt, la barnet selv lede an.

Fokuser på det som er positivt

Både hva du spør om, og hvordan du spør, former samtalen og barnets tanker. Fokuser på det positive også i samtaler med barna. Trekk frem mulighetene som ligger i situasjonen, og prøv å finne ting som beroliger barna. Ikke mal et urealistisk bilde, men pek på mulighetene. For et barn vil det være veldig viktig at det å returnere til eget hjemland har noe positivt i seg. La derfor alltid samtaler også handle om noe positivt, selv når det er snakk om noe barnet i utgangspunktet ikke liker.

Husk også å avslutte med noe positivt. Det er viktig at barnet ikke sitter igjen med en følelse av skyld, frykt eller forvirring. Avslutt med å prate om hva som har skjedd, og hvilke følelser det har skapt. Åpne opp for spørsmål som ennå ikke er stilt, og forsikre barnet om at ingen spørsmål er gale eller dumme. Prat gjerne litt om hva som skal skje videre. Det vil skape trygghet rundt samtalen som har funnet sted og hva som skal skje fremover.

Interkulturell kommunikasjon

Barn i asylmottak lever på mange måter i flere kulturer. De vokser opp med kulturen i hjemmet sitt og majoritetskulturen de er blitt en del av. Mange av dem «pendler» daglig mellom kulturene, og en del fungerer som brobyggere mellom familien og samfunnet de er del av. I samtaler med barn på mottak er det viktig å være oppmerksom på denne spesielle kulturelle situasjonen barna befinner seg i, og samtidig løfte dette frem som en ressurs.

Barn er raske til å lære seg nye språk og tilegne seg nye kulturelle koder. I møte med barn som har tilpasset seg godt, kan det være lett å miste sensitiviteten for de kulturelle forskjellene som finnes.

I samtale med barn med en annen kulturell bakgrunn handler det om å balansere vekten mellom annerledeshet og likhet. Med det mener vi at barn fra ulike kulturer viser mange likheter, som behov for trygghet, omsorg og forståelse. Samtidig finnes det ulikheter som gjør at vi må være litt ekstra på vakt. Gamst (2011) forklarer det ved at man må beherske interkulturell kommunikasjon. Det handler om å bevege seg ut av sin egen måte å se verden på og i stedet prøve å innta barnets perspektiv. Det gjøres ved å forsøke å forstå barnets individualitet og få tak på de kulturelle forholdene som preger barnet.

Bruk av tolk

Bevissthet rundt bruk av tolk er viktig for mottaksansatte. I samtaler med barn skal mottaksansatte legge til rette for god kommunikasjon. Hvis barnet ikke behersker norsk, er bruk av profesjonell tolk en forutsetning. I samtaler med barn anbefaler vi ikke å bruke telefontolk. Det beste er at tolken er profesjonell og til stede, og at det er den samme tolken hver gang dersom det skal være flere samtaler.

Gamst (2011) trekker frem to grunnprinsipper for tolkens funksjon. For det første skal tolken lojalt gjengi det som blir sagt. For det andre skal tolken være upartisk i samtalen. Tolken skal med andre ord kun oversette, ikke trekkes inn i samtalen med spørsmål, trøst eller egne meninger. Selv om mange tolker er profesjonelle, er det de mottaksansattes oppgave å sikre at tolken er klar over sin rolle i samtalen. Det er viktig å presisere for tolken at han eller hun ikke skal fylle ut deler hvis barnet uttrykker seg ufullstendig. Tolken skal kun gjengi det som sies, selv om det blir gjentatt flere ganger, og han eller hun skal på ingen måte legge inn egne ord og egen forståelse i oversettelsen.

Bruk av tolk er krevende. Det er derfor viktig å ta hyppige pauser. Vi har tidligere snakket om barnets oppmerksomhetsspenn. Vurder hvordan barnet opplever tolken og bruk av tolk. Ta hele tiden hensyn til barnet, slik at du sikrer god kommunikasjon gjennom hele samtalen.

Barns reaksjoner

Barns reaksjoner lar seg ikke inndele skjematisk. Vi kan antyde noen aldersmessige ulikheter, kanskje til og med noen kjønnsmessige, men faren for å mistolke vil øke dersom vi i for stor grad hviler på slike inndelinger. Vi ønsker ikke å presentere en skjematisk inndeling av reaksjoner, siden vi tror dette kan skape større frustrasjon enn trygghet for ansatte. Barn reagerer ulikt. Det viktige er å håndtere barns reaksjoner på en god måte.

Å leve i uvisshet er vanskelig for mange foreldre. Det kan være lett å anta at barn opplever sorg og fortvilelse relativt likt som voksne, men dette har vist seg ikke å stemme. I kriser er endringer i familiedynamikken ofte det som påvirker barn i størst grad. For barn på asylmottak kan det med andre ord være vanskeligere å takle hvordan mor og far reagerer enn selve avslaget. I møte med foreldres reaksjoner er det mange barn som opplever skyldfølelse. De tar på seg skyld for hendelser de selv ikke har råderett over. Det blir derfor viktig å støtte foreldrene, både med tanke på hvordan de fungerer, og med tanke på å forhindre skyldfølelse hos barna.

Å opprettholde varme og struktur er noe som fungerer beskyttende for barn i kriser. Foreldre som klarer å gi barna et varmt omsorgsklima og samtidig ivareta den daglige funksjonen, vil gi barna god støtte i å takle utfordringene. For mottaksansatte betyr dette at en viktig del av det å ivareta barna går på å støtte foreldrene. Ser man en familie hvor foreldrene ikke klarer å opprettholde den daglige funksjonen, vil den ansattes oppgave være å hjelpe foreldrene med dette. Det gjelder også i samtaler om fremtid og mulig retur. I samtaler er man med på å bygge sammenhenger for barna. Her kan man avdekke misforståelser og feiloppfatninger og dessuten bygge nye sammenhenger de selv ikke har klart å se.

Det er også viktig å si at barn er lette å glede. Midt i sorgen og fortvilelsen deres kan det være en god idé å trekke inn noen lystbetonte innslag. Det kan være en liten luftetur, en god historie, litt latter og glede. Det letter situasjonen for barna og kan være fornuftig med tanke på oppmerksomhetsspennet deres. Ved å innføre små gleder vil vi kunne gi barna en liten pause fra det som for mange av dem er alvorlig og vanskelig. Det er viktig at slike innslag er forutsigbare og naturlige i settingen. Informer gjerne om dem tidlig i prosessen: «Når vi har pratet en stund, synes jeg vi skal gå en liten tur. Høres det bra ut?» Fortell gjerne også hvorfor du gjør som du gjør: «Da får vi luftet oss litt og tenkt litt på andre ting. Vi kan ikke bare snakke om viktige ting hele tiden, kan vi vel?»

En historie fra et mottak

En mottaksansatt ga et eksempel på hvor mye små gleder betyr for barn. Hun hadde flere ganger opplevd hvor viktig det er å blande inn litt glede og varme. Hun fortalte så om en gang hun skulle si farvel til en familie på fem som skulle reise tilbake til hjemlandet sitt. Barna var 2, 6 og 7 år. Familien hadde bodd på mottaket i tre år, og de hadde fått mange venner. Dagen før avreise besøkte den ansatte familien for å si adjø. Hun hadde med en bildebok til minstemann og fargeblyanter og tegnebøker til de største. Jenta fikk tegnebok med prinsessemotiv, mens gutten fikk med motorsykkelmotiv. De viste stor glede ved gavene, selv om avskjeden var trist. Neste dag kom jentas bestevenninne løpende. Ivrig spurte hun med spente øyne: «Når jeg skal reise hjem ... eh ... vil du da kjøpe en prinsessebok til meg også?» Jenta lyste opp da den mottaksansatte lovte at hun skulle gjøre det. Selv om gaver i seg selv ikke skaper håp, arbeid og muligheter, viser historien hvordan små gleder kan gi barn en liten avsporing i en hjemreiseprosess. De kan til og med gi gode følelser for en liten stund.

Tilpasninger

Tilpasninger for barna til Adiam og Mounir

Vi går tilbake til eksempelet med Adiam og Mounir. Noe tid har gått siden sist, men familien venter fortsatt på svar fra UNE. Avslaget hos UDI gjorde dem triste og fortvilte, og de håper at UNE vil si seg uenig i UDIs vurdering, men de forstår at det er stor sannsynlighet for at de får endelig avslag. I samtale med en mottaksansatt har de tegnet sitt eget veikart og blitt oppfordret til å snakke med barna om fremtiden. Nylig tok de et nytt blikk på veikartet. Det provoserte og hjalp på samme tid. Veikartet viser til det som er vanskelig, tanken på å skulle reise hjem. Men samtidig ble Adiam og Mounir litt lettet over å bli minnet på at det finnes muligheter også ved retur.

Adiam og Mounir har tidligere ikke involvert barna, Godfrey (8 år) og Shewit (4 år) i samtale om retur, men de forstår nå at det vil være viktig at barna er forberedt på det som kan skje. De er litt usikre på hvordan de ønsker å gjøre dette, men i veiledning med den ansatte har de blitt enige om at de selv skal gjennomføre samtale. I forkant har de planlagt spørsmål som skal drive dem fremover i prosessen.

Eksempelet under viser hvordan moren og faren til Godfrey og Shewit selv gjennomfører samtalen med barna. For noen barnefamilier vil dette være urealistisk. La i så fall teksten være et eksempel på en velfungerende familie, og gjør selv de tilpasningene og tilretteleggingene som er nødvendig for at barnefamilien du selv står overfor, får en fin opplevelse av samtalen. En mulighet er at foreldrene får øvd seg på denne typen samtale i det dialogbaserte foreldrekurset «Foreldre i Norge» som arrangeres i mottak, før de gjennomfører selve samtalen med barna.

Moren, Adiam, innleder:

Godfrey og Shewit, i dag vil jeg og pappa at vi skal sitte sammen å snakke litt. Kom og sett dere i sofaen. Som dere vet, søker vi om å få lov til å bli i Norge. Husker dere at vi snakket om dette?

Det som nå har skjedd, er at det ser ut som det kan bli vanskelig for oss å bli i Norge. Det er ennå ikke helt bestemt, men det ser litt vanskelig ut. Så vi har lyst til å prate litt med dere om hva dette betyr. Er det ok? Har dere noen spørsmål allerede nå?

Ja, det stemmer Godfrey, hvis vi ikke får lov til å bli, så må vi reise hjem til Eritrea. Og ja, det betyr at dere må slutte på skolen og i barnehagen her i Norge, slik du sier. Hva synes dere om det?

Både jeg og pappa synes også det er dumt. Vi synes det er trist at vi må dra, nå som vi har fått det så fint her. Det er derfor vi også er lei oss for tiden. Men vi tror at vi skal få det bra. Vi har hverandre, og det er det viktigste, ikke sant?

Men dere, vi har lyst til å spørre dere med på en liten øvelse. Det er en øvelse hvor vi skal få spørsmål om hvordan det kan være å dra tilbake til Eritrea. Vi skal tegne litt og henge det vi tegner, opp på veggen, og snakke sammen om ulike oppgaver. Kan dere tenke dere å bli med?

Det første foreldrene gjør, er altså å snakke med barna om hva de vet og tenker, for deretter å fortelle dem om situasjonen. De gir dem tid til å uttrykke følelser rundt dette og anerkjenner de følelsene som kommer. Når tiden er inne, går de videre og inviterer dem inn i metoden. Koblet til metodikken går de nå over fra definisjonsfasen til undersøkelsesfasen. Det er helt i orden om dette skjer en annen dag. For noen barn vil informasjonen som gis i den første fasen, være så overveldende at de trenger tid til å bearbeide den. Foreldrene må her vurdere når det er riktig å gå videre, og når det er viktig å stoppe opp.

Mounir og Adiam har sammen med en mottaksansatt kommet frem til at barna er så små at de må forenkle metoden slik at den passer for barna. Godfrey har lært å skrive, men bruker ikke skriftspråket til å uttrykke følelser ennå. Shewit er for liten for å skrive. De lander på at veikartet vil passe barna godt, men at de da må få tegne og male på kartet.

Mounir forklarer:

Øvelsen handler om at vi skal se for oss at vi bor i Eritrea. Jeg vet at det ikke er det dere ønsker, men la oss forsøke å se det for oss. La oss fly litt. Det går både høyt og fort. Er dere klare? Og når vi lander, har vi flydd 3 år frem i tid. Da er Godfrey blitt 11 år gammel, mens du, Shewit, er blitt 7 år gammel. Når vi lander, er vi i Eritrea, og har bodd der noen år. Okay, er dere klare?

Mor og far flyr gjennom rommet sammen med barna, og etter en stund lander de i sofaen.

Okay, det var litt av en flytur! Vi har nå landet tre år frem i tid i Eritrea. Dere skal se for dere at vi har fått det greit der nede, kanskje til og med veldig greit. Lukk gjerne øynene. Hva er det som gjør at vi har det fint?

Sammen snakker familien om hva som er viktig for at de skal ha det bra i Eritrea. Begge barna forteller hvordan de ser for seg at de har det. De får store ark der de kan tegne inn det de ser for seg. Barna får fargestifter og tid til å tegne hver sin tegning. I mellomtiden har foreldrene tegnet opp et stort veikart på gråpapir.

Barna får så fortelle om tegningene sine. Foreldrene stiller spørsmål og utforsker barnas tanker og tegninger. Etter å ha skrytt av barnas deltakelse, limer de inn arkene i toppen av veikartet. Oppgaven nå er å finne ut hvordan man skal komme seg i mål. Hva må gjøres for at dette skal skje? Hvilke oppgaver ligger foran familien, og hvem gjør hva?

Barn, vi er nå i gang med å lage det vi kaller et veikart. I toppen har vi festet tegningene deres. Se for dere at vi nå står her i bunnen av veikartet og skal bevege oss mot det dere har tegnet. Hva må gjøres for at vi skal komme dit?

Bruk tegningen i toppen til å stille spørsmålene. Har et av barna tegnet at de spiller fotball på et lag i Eritrea, kan spørsmålet være: *Dere fortalte ivrig at dere også i Eritrea om tre år spiller fotball og er blitt faste på laget. Hva kan vi gjøre for at det skal skje?*

Flott, Godfrey og Shewit, dere har masse tanker! Ja, det var en lur idé å prøve å finne ut om det finnes noe lag i Eritrea. Og jeg synes også det var en god idé å ta med oss en fotball ned, Shewit. Andre ting? Hva med trening, er det fint å fortsette å trene her i Norge frem til vi drar? La oss tegne dette inn.

For å gjøre det mest mulig realistisk er det fint å fordele ansvar når oppgavene er tegnet inn i veikartet.

Okay, da har vi fått tegnet inn mange oppgaver og ting vi kan gjøre for at vi sammen skal prøve å jobbe oss mot alle de gode tingene dere tegnet i toppen. Nå lurer jeg litt på hvem som skal gjøre hva og når? For eksempel ble vi enige om at det var en god idé å finne ut om det finnes noe fotballag i Eritrea – hvordan kan vi finne ut det? Er dette noe vi to kan gjøre, Godfrey?

Avhengig av barnas alder fordeler man ansvar og skriver inn tidsfrister. I dette eksempelet blir oppgavene gjort i samarbeid, siden barna er relativt små. Men selv om de er små, er det viktig at de blir tatt med i oppgavene. Det gir dem følelsen av at de bidrar, og det hjelper dem til å forberede seg på det som kan skje.

Det er også viktig å bli enige om noen feiringer, som motiverer til fremdrift. La barna bestemme hvordan familien skal feire, og la dem selv tegne dette inn i veikartet. Når veikartet er fylt opp med både oppgaver, feiringer og forklaringer, henger familien det opp på veggen. Foreldrene oppsummerer hva de har gjort, og spør om noen har noen spørsmål. Hva tenker barna nå som de ser veikartet foran seg? Har de samme følelser som før de startet, eller har noen følelser endret seg? Hvordan har det vært å jobbe med disse spørsmålene?

La gjerne veikartet henge fremme på en synlig vegg. Etter noen dager/uker kan familien igjen samles foran det. Stryk da ut de tingene som er gjort, og før gjerne på flere ting. Vis at dere er på vei mot målet. La barna gjøre veikartene til sine egne. La dem bli stolte av dem, og vis at kartene betyr noe for dere alle. Det er også fint om foreldrene forteller litt om sine egne veikart dersom de har laget noen. Kanskje kan de henge side om side på veggen?

Tilpasning til de større barna

Metodene i kapittel 5 vil kunne passe fint for barn fra skolealder og oppover. Som tidligere nevnt må man tilpasse metodene til det enkelte barn. Det er også mulig, slik som i eksempelet ovenfor, å velge ut deler av metodikken. Det viktige er at samtalen legges til rette slik at barna blir aktivt deltakende, får støtte til å uttrykke seg og opplever trygghet.

Tilpasning til de mindre barna

Det er ofte mer utfordrende å tilpasse metodene til de mindre barna. Barn som ennå ikke har begynt på skolen, fanger raskt opp signaler, har mange spørsmål og forsøker å forstå det som skjer rundt dem. Men de har som regel ennå ikke trening i å uttrykke følelser verbalt, og det kan derfor være utfordrende å gjennomføre en samtale med dem.

I møte med de små barna må man forenkle og bryte ned lengre sekvenser. Den samme tankegangen vi har beskrevet ellers i veilederen, kan ligge til grunn også for dette arbeidet. Let etter styrker og gode minner, og bruk dem så aktivt. Vær hele tiden opptatt av å få barnet til å føle seg trygt. Mange barn trekker raske slutninger som ikke nødvendigvis er riktige. Vær sensitiv for bekymringer og frykt, slik at du kan møte disse på en god måte. Ofte handler det om små ting som enkelt kan korrigeres. Men man må først oppdage dem.

Vi vil på de neste sidene gi et eksempel på hvordan en samtale kan legges opp for de mindre barna.

Tilpasset metode for barn under skolealder

Start samtalen med å introdusere hva som skal skje, og gi en enkel forklaring på hvorfor. Prøv å fange opp hva barnet har forstått, og hva det eventuelt lurer på. Kanskje har barnet forstått mer enn du tror. Kanskje har det ingen formening om hjemlandet. Du får viktig informasjon i starten av samtalen som du kan navigere etter i det videre arbeidet. På mange måter kan dette ses på som oppstartsfasen i metoden i kapittel 5.

La deretter samtalen gå over i en felles tegneøvelse. De fleste barn liker å tegne. Førskolebarn vil kunne tegne konkrete ting, mens yngre barn ofte klusser med fryd. Tegning kan uansett være en fin måte å samtale på. Man kan legge til rette for at barnet skal tegne en tegning, eller at det skal tegne en serie tegninger. Eventuelt kan man ha en arbeidsbok hvor man samler ulike tegninger som knytter seg til samtalen. For at øvelsen skal ha retning, er det viktig å gi en klar og enkel oppgave til barnet.

Engasjerte mottaksansatte i Heiane mottak har hjulpet oss med forslag til spørsmål som kan fungere godt for førskolebarna. La ett eller flere spørsmål være utgangspunkt for én eller flere tegninger.

Familierelaterte spørsmål:

Hva husker du om bestemor, bestefar, tante og så videre?

Husker du noe mat som bestemor laget?

Hvordan luktet/smakte denne maten?

Har du smakt denne maten i Norge?

Hva er det beste minnet ditt fra hjemlandet?

Sang bestemor/bestefar/tante/onkel for deg, eller fortalte de eventyr/historier?

Hvem blir det fint å se igjen? Tanter, onkler, kusiner, fettere, naboer, venner?

Er det noen du savner?

Be gjerne foreldrene fortelle gode historier fra da barna var små. Kanskje husker de til og med helt tilbake til fødselen og den første tiden.

Hvem kom på besøk?

Hadde de med seg gaver?

Hva likte barna å gjøre da de var små og bodde i hjemlandet?

Bostedsrelaterte spørsmål:

Husker du hvordan huset dere bodde i, så ut?

Klarer du å tegne huset?

*Kan du huske noe kjekt du gjorde i dette huset?
Hadde dere noen husdyr? Katt? Hund?
Lekte du med noen i nabolaget?
Hva er du nysgjerrig på om det å bo i hjemlandet ditt?
Har dere noen gang besøkt hjemlandet etter at dere reiste derfra?
Hvis jeg kom på besøk til hjemlandet ditt, hva ville du vist meg da?*

Ta gjerne frem bilder fra hjemlandet/hjemstedet som kan vekke gode minner.

Aktivitetsrelaterte spørsmål:

*Kan du huske noen høytider du feiret? Fødselsdager, id-fest, bryllup, jul, påske eller andre?
Hvilke minner har du fra disse?*

Dersom barnet ikke har opplevd dette selv eller ikke husker noe av det, kan foreldrene fortelle barnet om sine minner.

*Hva liker du selv å holde på med i Norge? Fotball, kor, turn?
Tror du man kan spille fotball også i hjemlandet ditt?
Vet du om noen kjente fotballspillere i hjemlandet ditt?*

Fremtidsrelaterte spørsmål:

*Hvis dere en gang skal flytte hjem, hva synes du det er viktig at dere tar med dere?
Hva har du lyst til å gjøre på fritiden?
Hva er det beste med kanskje en gang å skulle reise hjem?
Hva liker du ikke så godt med å reise hjem?*

Med de litt eldre barna kan man også gjerne snakke om at det en gang var krig i Norge, men at det nå er fred. At det har vært eller er krig i hjemlandet, betyr ikke at det vil være slik for alltid. Norge er bra nå, men det har ikke alltid vært slik.

*Hvordan er det i hjemlandet nå?
Har det skjedd en positiv utvikling som det kan være fint å opplyse barna om?*

Tegn gjerne sammen med de barna som trenger hjelp. Lytt til hva de sier, se hva de tegner, og forsøk å støtte dem i uttrykket. Kanskje kan du skrive på noen små forklaringer, slik at du husker hva de tegnet.

Gjennom samtalene og tegningene får du viktig informasjon. Svarene på spørsmålene vil gi informasjon om lystbetonte forhold knyttet til hjemlandet. Bruk denne informasjonen i samtalene som følger. Still spørsmål som utforsker det de har fortalt om. Nye spørsmål vil gi rom for nye fortellinger, samtidig som det er mulig å legge til litt informasjon underveis.

Kanskje tenker du så at veikartet passer for de eldre barna. Det gjør det også. Men du kan likevel trekke ut elementer fra metoden. Kanskje har barnet fortalt om sin bestemor i hjemlandet som barnet savner og har gode minner fra. Gjennom tegneoppgavene kan dere tegne bestemoren, huset hennes, de beste minnene og så videre. Veikartet kan så tas i bruk ved at dere snakker sammen om hva det er viktig å tenke på hvis familien en gang skal reise hjem til bestemor. Selv barn på tre år kan gi fornuftige svar. Kanskje sier de at vi må bruke den blå kofferten, kjøpe billett, tegne reisekart og ta med bamsen. Bruk svarene til å utforske veien videre. Kanskje kan det være fint å se på hvilke leker som bør være med? Kanskje kan du og barnet sammen tegne en tegning og skrive et brev til bestemoren? Kanskje kan det være fint å ta frem den blå kofferten og sjekke at den virker? Kanskje trenger bamsen en reisegenser?

Som dere ser, kan mye av den samme metodikken tas i bruk, men det er viktig å ta grep for at den skal fungere godt. Føl deg fri til å velge ut deler av metodikken og endre den slik at den passer.

Avslutt alltid med en oppsummering, også for de små barna. Legg til rette for at de kan stille spørsmål og komme med kommentarer. Forklar kort hva som har skjedd, og hva som skal skje fremover. Avslutt med en hyggelig kommentar eller en morsom aktivitet, slik at barnet sitter igjen med en god følelse.

Referanser

Referansene er enten direkte henvist til i teksten eller er sentrale for tankegangen som ligger til grunn for veilederen.

Barth, T. & Näsholm, C. (2011): *Motiverende samtale – Endring på egne vilkår*. Bergen: Fagbokforlaget.

Biswas-Diener, R. (2010): *En invitation til positiv psykologi – viden og værktøj til professionelle*. København: Forlaget Mindspace.

Dale, Erling Lars (1999): *Utdanning med pedagogisk profesjonalitet*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

«Foreldre i Norge»: Foreldrekurs utviklet for UDI. Prosjektet er utviklet av Jone Skjelbred, Hanne Visdal-Johnsen, Omar Mekki og Magne Raundalen. Kurset har sin opprinnelse fra Dale mottakssenter i Rogaland, hvor Raundalen gjorde undersøkelser og snakket med foreldre på mottaket. Resultatet ble en kursrekke for foreldre, med navnet «Foreldre i Norge».

FNs barnekonvensjon:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2004/fns-barnekonvensjon.html?id=88078

Fredrickson, B.L., Tugade, M.M., Waugh, C.E. & Larkin, G. (2003): *What good are positive emotions in crises? A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September 11th, 2001*. Journal of Personality and Social Psychology, 84.

Fredrickson, B.L. (2004): *The broaden-and-build theory of positive emotions*. Philosophical Transactions Biological Sciences. nr. 35.

Gamst, K.T. (2011): *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barnet på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hauger, B. & Mæland, I.(2008): *Anerkjennende elevsamtaler*. Buskerud fylkeskommune og Sareptas Forlag.

Heiane mottak (2011): *Hjemlandsfokus i Heiane barnehage. Rapportering, returtiltak i mottak*. [http://www.hero.no/Mottak/Barnehager/Heiane-barnehage/\(valg\)/Mottak](http://www.hero.no/Mottak/Barnehager/Heiane-barnehage/(valg)/Mottak)

Lang, P. & McAdam, E. (2010): *Anerkjennende arbeid i skoler*. København: Forlaget Mindspace.

Langballe, Å., Gamst, K.T. & Jacobsen, M: *Den vanskelige samtalen – barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse*. Rapport 2/2010. Av: Nasjonalt kunnskapssenter.

Løgstrup, K.E. (1966): *Kunst og etik*. København: Gyldendal.

Saskia & Gent (2006): *Sustainable return in post-conflict contexts*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Winsvold, A. & Engebriksen, A.: *For barnas skyld – En undersøkelse av returforberedende arbeid med barnafamilier på asylmottak – med forslag til nye metoder og arbeidsformer*. Rapport 17/2010. Av: NOVA.

lent

